

EY TÜRKG!

İYİ DİNLE!

İYİ ANLA!

DOĞRU DÜŞÜN!

TAM BİL!

VE SAKIN UNUTMA!

**BİLGE KAĞAN'DAN
TÜRKG MİLLETİNE VE YÖNETİCİLERİNE
ONLARI ŞANLA. ŞEREFLE, DEVLETLE
EBEDİ İL TUTTURARAK YAŞATACAK ÖĞÜTLER!**

Mustafa ATALAR

DUY!

BİL!

DÜŞÜN!

ANLA!

VE UNUTMA!

**BİLGE KAĞAN'DAN
TÜRK MİLLETİNE VE YÖNETİCİLERİNE
ONLARI ŞANLA. ŞEREFLE, DEVLETLE
EBEDİ İL TUTTURARAK YAŞATACAK ÖĞÜTLER!**

Mustafa ATALAR

**EY TÜRK!
İYİ DİNLE!**

İYİ ANLA!

DOĞRU DÜŞÜN!

TAM BİL!

SAKIN UNUTMA!

**BİLGE KAĞAN'DAN
TÜRK MİLLETİNE VE YÖNETİCİLERİNE
ONLARI ŞANLA, ŞEREFLE, DEVLETLE
EBEDİ İL TUTTURARAK YAŞATACAK ÖĞÜTLER!**

Mustafa ATALAR

GİRİŞ

Dünyanın en eski milletlerinden biri olan Türklerin kurduğu en büyük imparatorluklardan biri Göktürk İmparatorluğu (552-745), bu milletin yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından biri de Bilge Kağan (Kağanlık Dönemi: 716-734)'dır.

Bilge Kağan'ı en büyükler arasına katan ve ona Türk tarihinde başka hiç kimseye nasip olmamış müstesna bir yer kazandıran en önemli eserlerinden biri, onun zamanında dikilen ve aradan 1300 yıl geçtiği halde, bugün bile önemini, güncelliğini, tazeliğini koruyan, dünya durdukça da koruyacak olan Orhun Yazıtları (Âbideleri veya Anıtları)'dır.

Bu yazıtlar, Tarih yapan fakat yazmayan bir millet olarak tanınan Türkler tarafından yazılmış ilk Türk tarihi, Türk kelimesinin ve Türk Milletinin adının geçtiği ilk Türkçe metin, Türk yazı dilinin ve yazılı Türk edebiyatının ilk, fakat olağanüstü işlek örneği olma gibi özelliklere sahiptir. Türk hitabet sanatının bu ilk ve muhteşem şaheserinde; vatan ve millet sevgisi, millet olma, devlet kurma bilinci, milliyet fikri olağanüstü güzel bir dil ve üslupla işlenmiştir.

Bilge Kağan'ın, Türk tarihine ışık tutan, yöneticileri ve halkıyla bütün millete öğütler veren, yol gösteren bu siyasetname, tarih ve siyaset belgesi, vasiyetname niteliğindeki hitabesi, çağının çok ilerisinde adil, ileri, barışçıl, milletinin tamamını görüp gözeten sosyal, ekonomik ve siyasi bir nizam, sistem ve öğretisi niteliği de taşımaktadır. İşlenen fikir ve düşüncelerin, savunulan değerlerin her zaman ve her yerde geçerli olabilecek, bugünlere ve yarınlara da ışık tutabilecek mükemmellikte, olgunlukta ve evrensellikte olması, üstelik çoğu ifadelerin neredeyse birebir Kur'an Ayet meâli denebilecek kadar İslami ölçülere ve değerlere uygun düşmesi de üzerinde önemle durulması gereken son derece ilginç ve şaşırtıcı bir durumdur.

Orhun Abidelerinin keşfedilmesi, yazısının çözülüp okunması, sadece Türk tarihinin değil, insanlık tarihinin de ön büyük keşiflerinden biri kabul edilir. Bu mirasın gerçek sahipleri olan bizler, pek çok değerimiz gibi, tarihimiz, kültürümüz, dilimiz, kimlik ve kişiliğimiz açısından son derece önemli olan bu yazıtları da asırlarca ihmal ettik, kaybettik, hatta varlıklarını bile unuttuk. Nihayet gün geldi, bu anıtlar, yabancılar tarafından yeniden bulundu, alfabesi çözüldü, yazıları okundu, bunlardan çok sayıda manzum ve mensur çeviriler yapıldı. Ama bu yazıtların dilinin çözülmesinin üzerinden de bir asırdan fazla zaman geçtiği halde, bizim bilim ve kültür adamlarımız, edebiyatçılarımız, sanatçılarımız, bestecilerimiz tarafından, bunların kıymetleri yeterince bilinmedi, bunlara layık oldukları ilgi ve alaka gösterilmedi. Halbuki bunların sanatsal ve edebi çevirilerinin yapılması, ardından bunlardan yola çıkılarak, ülkemize ve milletimize tüm dünyada saygınlık ve olumlu imaj kazandırılacak, milletimizi aynı yüce ve evrensel değerler, duygu ve düşünceler etrafında birleştirecek, insanımızın morallerini yükseltip, onları kendilerine daha fazla güvenen, ataları gibi değerli, kimlik ve kişilik sahibi kılacak nitelikli kültür ve sanat ürünleri, müzik ve sahne eserleri üretilip, bestelenmesi, sahnelenmesi, seslendirilmesi ... vb gibi çalışmalar bu değerli kaynaktan yola çıkılarak yapılması gereken işlerden sadece bir kaçıydı. Ne yazık ki, bu tür ciddi ve nitelikli çalışmaların, ürünlerin sayısı yok denecek kadar azdır.

Bu kitapçıkta bulunan metin, **Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk Abideleri esas alınarak**, Türk Milletini, belli başlı karakteristik özellikleriyle yakından tanıyıp bilmek, sevip sevdirmek amacıyla hazırlanmakta olan, daha geniş bir çalışmanın küçük bir bölümüdür. Bu kitapçığı, hiçbir ücret almadan basan ve okuyucuyla buluşmasına vesile olan, gönlü Allah, vatan ve millet sevgisi ve aşkıyla dolu, bu yolda kendisine düşen her hizmete hemen koşan, her çağrıya hemen varıp yetişen, ahlak, fazilet, gayret ve fedakarlık timsali Sayın H. Salâhi

ÇİLOĞLU'na ve başta ..... olmak üzere bu kitapçığın basılmasında emeği geçen bütün Seçil Ofset çalışanlarına, kapak tasarımında kullanılan fotoğrafları veren Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Oturup, boş yere karanlıktan şikâyet etmek yerine, kalkıp bir mum yakmış olmak amacıyla girilen, bu mütevazı çalışmanın çok daha kapsamlı, farklı ve nitelikli kültür ve sanat eserlerine, ürünlerine bir başlangıç olmasını, bunun son çalışma olmamasını da umuyor ve diliyorum. Ankara, Aralık 2008

Mustafa ATALAR

BİLGE KAĞAN'DAN
HALKA VE YÖNETİCİLERE
ÖĞÜTLER!

Mustafa ATALAR

Ben, Gök gibi yüce, Tanrı'nın yarattığı Türklerin Bilge Kağan'ı!

Ey benim büyük milletimin bütün kavimleri,
Kabileleri, budunları, urukları, boyları, soyları,
Kumandanları, beyleri, yöneticileri!
Bir yanda mülki ve idari erkanın üst düzey yöneticileri
Hanedan ailesinden Şadapıt Beyleri!
Öbür yanda askeri erkanın önde gelen Tarkan beyleri!
Özellikle bu kazanımları,
Benden sonra da devam ettirecek olan,
Kardeşlerim, oğullarım,
Bütün soyum, boyum, buyruk beylerim!

Otuz kabileden birikmiş Tatar halkımın,
Dokuz boydan oluşmuş Oğuz halkımın beyleri!
Bütün halkım!
Aziz milletim!
Duyun beni!

Size söylemem gerekenler var!
Sözlerimi baştan sona dinleyin!
İşitin beni!

Sesime kulak verin!
Gönülden gelen sözlerimi can kulağıyla dinleyin!
Söylediklerimi iyi belleyin!

Ben burada, herkesin kolay ulaşabildiği şu yerde,
Yararlanacağınıza inandığım sözlerimi, ebedi taşa nakşettirdim.
Söylemem gereken şeyleri,
Buraya diktirdiğim ölümsüz taşa yazdırdım.

Türk milletini derleyip toparlayacak,
Ona ebedi yurt tutturacak
Şeyleri taşa vurdurdum.
Size yol şaşırtacak,
Yok olmanıza sebep olacak şeyleri de
Yine burada taş üzerine yazdırdım.

Türk halkının nasıl bir araya gelip,
Büyük bir imparatorluk kurduğunu,
Sonra nasıl yanılıp şaşırdığını,
Nasıl dağılıp parçalandığını,
Ben başa geçince Türk Milletini
Yeniden nasıl il, ülke, devlet sahibi yaptığımı,
Onu nasıl düzene sokup, yönettiğimi de buraya ekledim.

Derlenip toparlanmanın,
Birlik, beraberliğin,
Dirlik düzenliğin güç, kuvvet ve devlet demek olduğunu,
Ayrılıp parçalanmanın,
Aldanıp dağılmanın ise ölüm demek olduğunu buraya kazıdım.
Siz de bunlara bakarak öğrenin, bilin, anlayın!

Ey Türk halkı ve beyleri!
Daha önce yanıldığınız gibi; yine yanılabilirsiniz!

Ben, bu çağda kağanlık tahtına oturdum.
Tanrı lutfettiği, kendim de bahtlı olduğum için,
Kağanınız oldum, tahta oturdum.
Ben Kağan olunca, önemsiz milleti, önemli,
Değersiz milleti değerli kıldım.
Doğuda gün doğusuna,
Güneyde gün ortasına,
Batıda gün batısına,
Kuzeyde gece ortasına kadar

Bütün ülkeler ve oraların milletleri
Hep bana uydular, bana bağlandılar.
Ben, bunca halkı ve milleti düzene soktum.
Dağınıklıktan kurtardım, buyruğuma aldım.
Şimdi onların hiç biri kötü durumunda değil,
Hepsi mutlu ve huzurludur.

Üstte mavi gök, altta yağız toprak yaratılmış;
İkisinin arasında da insanoğlu yaratılmış.
İnsanoğullarının üzerine, benim atalarım kağan olmuşlar.
Büyük dedem Bumin Kağan,
Büyük babam İstemi Kağan tahta oturmuşlar.
Gök-Türkler adıyla büyük bir devlet kurmuşlar.
Türk Milletini derleyip toplamışlar.
Devleti ve töreyi düzene sokmuşlar.
İmparatorluğu ve kurumlarını ustaca yönetmişler.

Onlar kağan olup tahta oturduklarında,
Dört yanları düşmanlarla doluymuş.
Her yana ordular sevk edip hepsini yenmişler, dize getirmişler,

Düşman milletleri hükümleri ve buyrukları altına almışlar.
Kendilerine bağlamışlar.
Dik başlılara baş eğdirmişler.
Güç gösterenlere diz çöktürmüşler.

Doğuda Kadırkan dağlarına,
Batıda Demirkapı'ya kadar halklarını yerleştirmişler.
Daha önce sağda solda pek başıboş,
Düzensiz ve örgütsüz yaşayan
Göktürkleri derleyip toparlamışlar.
Ülkeyi güzelce ele almışlar,
İyi bir düzen, nizam ve egemenlik kurmuşlar.
Bilgili kağanmışlar, yiğit kağanmışlar.
Tabii buyrukları da bilgece ve cesurcaymış.
Vezirleri de bilgili ve yiğit vezirlermiş.
Tüm millet de, beyler de, kumandanlar da,
Yönetenler de, yönetilenler de hep doğru dürüstmüşler.
İyi yasalar, güzel töreler, sağlam bir sistemle
Devleti ve milleti güçlendirip yüceltmişler.
Ülkenin düzenini en iyi şekilde sağlayacak,
Halkı mutlu, huzurlu, güvenli ve bahtiyar kılacak,

İyi bir düzen kurmuşlar.
Onlara tabi olan bütün yabancı milletler de
Onların çağında yaşadıkları bu mutlu ve huzurlu hayatı
Hiçbir zaman unutamamışlar.
Zaten öyle oldukları için
Bu kadar büyük bir imparatorluğu ve bunca halkı,
Elde ve bir arada tutabilmişler, güzelce yönetebilmişler.

Nihayet ölme sırası onlara da gelmiş, vefat etmişler.
Gün doğusundan gün batısına kadar,
Her milletten yaşçılar, ağlayıcılar, ağıtçılar gelmişler.
Onlar için ağlamışlar, sızlamışlar, yas tutmuşlar, ağıtlar söylemişler.
Öyle ünlü kağanmışlar.

Doğal olarak onların ardından,
Küçük kardeşleri kağan olmuş,
Oğulları kağan olmuş.
Ama küçük kardeşler büyük kardeşleri gibi,
Oğullar babaları gibi olamamış.
Bilgisiz, ülküsüz, kötü kağanlar,
Korkak ve ürkek kağanlar tahta oturmuşlar.
Tabii buyrukları da bilgisizce, korkakça, ürkekçe ve kötüymüş.
Vezirleri de kendileri gibi bilgisiz, ülküsüz ve kötüymüş.
Bir türlü almaları gereken
Doğru ve iyi kararları alamazlar,
Alsalar bile doğru dürüst uygulayamazlarmış.
Öylesine kararsız ve cesaretsizmişler.
Ülkenin düzenini, ulusun töresini bozmuşlar.
Ardından beyleri, yöneticileri, subayları ve halkıyla beraber
Bütün millet de bozulmuş.
Hepsi geçimsiz, düzensiz, bilgisiz, korkak,
Uygunsuz, uyumsuz, hak, hukuk tanımaz hale gelmişler.

Kurnaz, fitneci, ikiyüzlü, sahtekâr
Hileci Çin milletine fırsat doğmuş.
Çinliler, kardeşi kardeşe kötileyip birbirine düşürmüş.
Beyleriyle milletin arasını açmış, fitlemiş, fesat sokmuş.
Kurdukları gizli hile ve düzenlerle milleti ayrı kamplara
Karşı cephelere ayırmış, bölmüş, parçalamış.
Küçük kardeşle büyük kardeşi,
Yöneticilerle halkı birbirine düşürmüş,
Birbirine karşı kışkırtmış, birbiriyle çekiştirip dalaştırmış.
Varlık, birlikle yaşar!

Arasına nifak sokulan, birbirine düşürülen,
Birlik, beraberlikten uzaklaşan Türk milleti,
Sahip olduğu imparatorluğunun dağılmasına,
Egemenliğinin elinden gitmesine yol açmış.
Kağan yaptığı kağanını kaybedivermiş.
Çin milletine bey olması gereken soylu oğulları kul,
Hatun olması gereken hanım kızları cariye oluvermiş.
Türk beyleri, Türk adını, sanını bırakmışlar,
Çinli Beyler gibi Çin adları, sanları alır olmuşlar.
Çin Kağanına itaat eden,
Çin adet ve törelerini tutan,
Çin yasaları ve buyruğuyla iş gören,
Çin yanlıları olmuşlar.
Elli yıl, Çin'e hizmet etmişler,
Onlar için çalışıp çabalamışlar.
Çinliler için, doğuya, batıya ordular sevk edip, savaşmışlar.
İmparatorluklarını ve kurumlarını her şeyiyle
Çin hakanına teslim etmişler.

Acılar içinde kıvranan Türk halkı,
Nihayet kendi kendine sormaya başlamış:
Hani ben, ili, ülkesi, şanı, şerefi
Ve imparatorluğu olan bir millettim!
Nerede şimdi benim ilim, ülkem,
Şanım, şerefim ve yüce imparatorluğum?
Şimdi ben, hangi il'e, ülkeye hizmet ediyorum?
Kimin için il, ülke, şan, şeref, devlet kazanıyorum? demiş.
Hani ben, kendi kağanı olan bir millettim!
Nerede şimdi, benim kağanım?
Ben, şimdi hangi kağana hizmet ediyorum?
Hangi Kağanın işinde gücünde ömür tüketiyorum? demiş.
Böyle deyip düşünerek Çin kağanına düşman olmuş.
Düşman olmuş ama, iyi düzenlenip, örgütlenemediğinden
Çin boyunduruğundan kurtulup, bağımsızlığını kazanamamış.

Çin kağanı, bunca işini gücünü gördürdüğü halde, yine de:
'Şu Türk milletini nasıl öldürür, soyunu nasıl kuruturum' diye düşünüyormuş.
Türk Milletini tamamen yok etmek için harekete geçmiş.
Türk milleti, artık yok olmaya doğru gidiyormuş.

Ama Türk'ün Yüce Tanrı'sı,
Türk'ün yaratıldığı kutsal toprak ve su,
'Türk halkı yok olmasın, yeniden millet olsun!' dilemiş.

Babam İlderiş Kağan'ı,
Annem İlbilge Hatun'u yüceltip, yükseltmiş.

Babam kağan on yedi erle ortaya atılmış, harekete geçmiş.
Onun harekete geçtiği haberi duyulunca
Şehirdekiler dağa çıkmış, dağdakiler yazıya inmiş.
Babamın etrafında toplanmaya başlamışlar.
Derlenip toparlanmışlar, yetmiş kişi olmuşlar.
Tanrı lutfettiği için, düşman çok diye korkmamışlar, ürkmemişler.
Kendilerinden kat kat fazla düşmanlara saldırmışlar, çarpışmışlar.
Tanrı güç, kuvvet vermiş,
Babam kağanın askerleri kurt gibi,
Düşmanları koyun gibi olmuş.
Doğuya, batıya seferler düzenlemiş,
Etrafına yiğitleri toplamış, onlara baş kaldırtmış.
Hepsi yedi yüz kişi olmuşlar.
Bu yedi yüz kişiyle gelişen
Büyük bir mücadele sonunda,
Düşmanlarını bozup, dağıtmışlar,
Yurtlarından sürüp çıkarmışlar.
Türk töresini kaybetmiş millet,
İlsizleşmiş, kağansızlaşmış millet,
Cariyeleşmiş, kullaşmış millet,
Atalarımızın töresince yeniden var edilmiş,
Eğitilmiş, öğretilmiş, örgütlenmiş, kurumlanmış.
Boylarıyla soylarıyla Türk milleti yeniden dirilmiş.
Kendi kağanlarına, şadlarına kavuşturulmuş.
Ama dört bir yanları düşmanlarla doluymuş.
Güneyde Çin milleti düşmanmış.
Kuzeyde Baz Kağan, Dokuz Oğuz kavmi düşmanmış.
Kırgızlar, Kurıkanlar, Otuz Tatarlar, Kıtaylar, Tatabılar hep düşmanmış.
Babam kağan bunca düşmanla savaşmış.
Kırkyedi kez ordu sevk etmiş,
Yirmi savaşta bizzat savaşmış.
Tanrı yardım ettiği için,
Düşmanlarına boyun eğdirmiş, bağımlı kılmış.
Devleti olan düşmanlarını devletsiz,
Kağanı olan düşmanlarını kağansız bırakmış,
Hepsini yola getirmiş.
Dizlilere diz çöktürmüştü,
Başlılara baş eğdirmiş.
Nice büyük beyler gelmişler,
Babam Kağana iltica etmişler.

Babam kağan, Türk milletini ve beylerini,
Övülmeye değer kılmış, çok çok yüceltmişti.
Yerli taşlardan, kalın ağaçlardan ağır yükleri,
Türk milleti ve beyleri için yüklenmiş,
Bütün zor işlerin üstesinden gelmişti.
Babam kağan, il'e, ülkeye, töreye
Bu kadar iyi düzen verdikten sonra vefat etti.
Babam Kağan öldüğünde ben henüz sekiz yaşındaydım.

Babam Kağan'a Baz Kağan'ın yönettiği
Büyük bir cenaze alayı ve matem töreni düzenlendi.
Töre gereği, babamdan sonra
Amcam Kağan tahta oturdu.
Amcam Kağan da Türk milletini
Çok iyi yönetti, kalkındırdı.
Yoksul halkı zengin kıldı,
Az halkı çoğalttı.
Ben, daha 14 yaşına geldiğimde,
Tanrı'nın lutfuyla, Tarduş halkının Şad'ı,
Yani en üst yöneticisi olmuştum.
Amcam kağanla birlikte,
Doğuda Yeşil Irmağa, Şantung Ovasına kadar,
Batıda Demirkapı'ya kadar seferler düzenledik.
Kögmen'i aşarak, Kırgız ülkesine kadar ordu saldı.
Toplam yirmi beş sefere çıktık, on üç kez savaştık.
Nice devletlileri devletsiz,
Kağanlıları kağansız bıraktık.
Dizlilere diz çöktürdük,
Başlılara baş eğdirdik.

Türgiş Kağanı da biz Türklerdendi
Ve benim milletimdendi.
Ama o bunu böyle bilmediğinden,
Cahilliği, bilgisizliği yüzünden,
Yanılıp bize karşı geldi, ihanet etti.
Bize açtığı savaşta kağanla beraber
Pek çok subayları ve beyleri de öldü.
On ok halkı bu yüzden çok sıkıntı çekti.

Atalarımızın yerleştiği bu kutsal yurt,
Bu topraklar ve sular sahipsiz kalmasın diye,
Biz burada da azalmış halkı çoğalttık,
Yeniden örgütleyip, düzenledik.

Biz daha sonra bu ülkede
Bars Bey'e kağan unvanı verdik.
Onu Kağan diye çağırdık.
Küçük kız kardeşimle evlendirdik.
Hısım akraba olduk.
Ona çok dostluklar gösterdik,
Ama ondan düşmanlıklar gördük.
Bize karşı hataya düştü,
Yanlış yola saptı, yanlış işler yaptı.
İşlediği suçlarla, kanının dökülmesine,
Halkının kul, köle olmasına sebep oldu.

Kırgız halkı kırılmış,
Ülkeleri bağımsızlığını yitirmişti.
O topraklar ve sular sahipsiz kalmasın diye
İyice kırılıp azalmış, Kırgız halkının yardımına koştuk.
Onlar için savaştık, sorumluluklarını üstlendik.
Bağımsızlıklarını kazanarak, onlara geri verdik.
Doğuda Kadirkan Ormanının ötesine,
Batıda Tarman'a kadar Türk halkını
Yerleştirdik, örgütledik, düzene soktuk.
Bir zamanlar küçük kardeş büyük kardeşini,
Oğul babasını tanıyıp bilmezdi.
Bizim çalışıp kazanmalarımız,
Örgütleyip kurumlandırmalarımız
Sayesinde köle olanlar kölelere
Cariye olanlar cariyelere sahip oldular.

Türk, Oğuz beyleri, milleti dinleyin!
Senin işte böyle zorluklarla kazanılmış,
Sağlam bir düzene oturtulmuş,
İyi bir ilin ve ülken, devletin, tören ve kurumların vardı.
Üstten gök yıkılmasa, alttan yer yarılmasa,
Senin imparatorluğunu ve kurumlarını
Hiç kimse bozamaz, yıkamazdı.
Ama sen tuttun, seni diriltip yeniden ayağa kaldıran,
Yüceltip yükselten, akıllı, bilgili öz kağanını saymadın, dinlemedin.
Güçlü, hür ve bağımsız, iyi ve güzel, gelişmiş ve zengin,
İlini, ülkeni ve devletini ihmal ettin, kötü duruma soktun.
İşlediğin suçlar, hatalar, fenalıklar yüzünden,
Söz dinlemezlüklerin, itaatsizliklerin yüzünden,
Başına ne işler açtığını, ne kötülükler getirdiğini kendin de gördün!

Ey Türk, silkin ve kendine dön!
Hatalarından vazgeç ve pişman ol!
Aklını başına topla!
Her şeyin farkına var!
Olup bitenleri gör, bak, düşün, ibret al, ders çıkar!
Sana karşı düşmanlar ve düşmanlıklar nasıl doğdu?
Sana çevrilmiş silahlar senin ÷lkene nasıl sokuldu?
Silahını, mızrağını kapan, saldırgan düşmanların,
Nerelerden sökün edip üzerine geldiler?
Hangi gediklerden, deliklerden çıktılar?
Nasıl oldu da seni yendiler, bozup dağıttılar?
İlini, ÷lkeni nasıl zapt edip, elinden aldılar?
Öz yurdundan seni nasıl sürüp çıkardılar?
Hangi sebepler, hangi sonuçları doğurdu?
Ne, nasıl, niçin oldu?
Olan bitenleri,
Olayların önünü sonunu,
İyi düşün, bil ve anla!

Biz Türkler, hileci, desiseçi, fitneci bir millet değiliz.
İnsanları yalanlarla dolanlarla aldatıp kandırmayız.
Verdiğimiz sözden asla dönmeyiz.
Kendisine inandırıp güvencediklerine, aldatıp kandırdıklarına,
Gadreden, elinden gelen her kötülüğü yapan milletlerden değiliz.
Böyle bir şeyi asla kendimize yakıştıramayız.
Hileyi ancak savaş meydanlarında doğru buluruz.
Eğer savaş da, hilesiz yapılabilecek bir iş olsaydı,
Savaşta da hileyi doğru bulmazdık.
Ama bütün milletler böyle değildir.
Bizim üstünlük saydığımız meziyetleri,
Bazı milletler hiç umursamazlar.

Örneğin, Çin milletinin sözleri tatlı,
İpek kumaşları yumuşak olur.
Onlar kendilerine uz ve uzak milletleri
Bunlarla kandırır, kendilerine yakınlaştırır.
Akıllarını çelip, kendilerine benzetirler;
Kendi kültür ve medeniyetleri içinde eritip, yok ederler.
Gerçek niyetlerini, kötü yüzlerini hemen göstermezler.
Başka milletlere yapmayı düşündükleri kötülükleri,

Kendilerine yaklaştırıp, güvendirildikten sonra yapmaya girişirler.
Önce kişileri, onlar vasıtasıyla da milletleri avlayıp esir ederler.
Onlar senin ülkende, iyi insanın, bilgili insanın, cesur insanın
Önlerini keserler, ilerlemelerine yol ve fırsat vermek istemezler.
Ülkesi için düşünen, çalışan, didinen, direnenleri yaşatmazlar.
Bir kişinin, onlara bir zararı, bir yanlışı olsa,
Eşiktekine, beşiktekine, çoluk çocuğuna kadar
Bütün sülalesini, soyunu sopunu yok etmeye kalkarlar.

Milleti başkalarına kul köle etmek isteyen, kötü niyetli kişiler,
'Uzak olana ve uzak durana
Kötü hediye ve mal verirler,
Yakın olana ve yakın durana,
İyi hediye ve mallar verirler'
Gibi sözlerle senin içinden nicelerini kandırdılar, aldattılar.
Hiçbir şeyden habersiz,
Başka diyarlara gidip yerleşme sevdasındaki,
Cahil halk da bu sözlere kanıp, aldandı.
Yersiz ve aşırı tavizlerle, dost sandığı, düşmanlarına yanaştı.
İyi niyetli, savunmasız, tedbirsiz millet,
Hain ve sinsi düşmanlarının kucağına atıldı.

Türk Milleti!
Yabancıların tatlı sözlerine,
Yumuşak ipek kumaşlarına
Aldanıp, ne çok kayıplar verdin.
Yabancıların hediyelerine, tatlı diline,
Güler yüzüne, hoş sözlerine aldanmaya devam edersen,
Daha çok kayıplar vereceksin!
Başka diyarlara gidip yerleşeyim dersen,
Daha çok öleceksin!

Türk milleti!
Tokluğun kıymetini bilmezsin.
Açlık, tokluk düşünmezsin.
Bir kere doydun mu, bir daha acıkacağını aklına getirmezsın.
Bu yüzden, kimseye sorup danışma gereği de duymadan
İlini, ülkeni, seni sevip, yetiştirenleri terk ettin,
Uzak diyarlara, yaban ellere gittin.

Türk milleti!
Ey Kutlu Ötüken diyarının milleti!
Sen, gereksiz yere, mukaddes ülkeni bırakıp gittin.

Dünyanın dört bir yanına dağıldın, darmadağın oldun.
Doğuya gidenler, gitti.
Batıya gidenler, gitti.
Ama gittiğin yabancı ülkelerde varlığını sürdüremedin.
O yaban ellerde bitip tükendin, yok olup gittin.
Böyle giderse, bundan sonra da sürdüremeyeceksin.
Kalanlarınız da ezilip üzülerək,
Ölup azalarak, yok olup gidiyorlar.
Gittiğin yaban ellerde ne hayır gördün?
Kanın sular seller gibi çağlayıp aktı.
Kemiğin dağlar gibi yığıldı kaldı.
Küçük kardeş, büyük kardeşini,
Oğul babasını saymaz, tanımaz oldu.
Soylu oğulların köle oldular.
Nazlı kızların cariye oldular.

Türk milleti!
Bu aldanmaların yüzünden çok zararlar gördün,
Çok insanın öldü.
O doğrultuda gidersen daha çok zararlar göreceksin,
Daha çok insanların ölecek!
Kendi yurdunda, toprağında oturur,
Başka ülkelere kervanlar, kabileler,
Elçiler gönderirsen,
Hiçbir derdin, sıkıntın olmaz!
Kendi suyundan toprağından ayrılmaz,
Kendi ülkende oturursan,
Sonsuza kadar il, ülke, devlet
Ve imparatorluk sahibi olarak oturursun!

Yaptığın çılgınlıklar, cahillikler,
Bilgisizlikler, kötülükler,
Korkaklıklar yüzünden
Amcam kağan kahrından öldü, uçup gitti.

Ama il veren, ülke veren, devlet veren Yüce Tanrı!
Babam kağanı, annem hatunu yücelten Tanrı,
Türk Milletinin adı sanı yok olmasın diye,
İşte o Tanrı beni kağanlık tahtına oturttu.
Tanrı çok lutufkar olduğu için,
Beni de Kut sahibi kıldığı için
Kağanlık tahtına oturabildim.

Ben, karnı tok, sırtı pek, varlıklı, zengin,
Güçlü, kuvvetli bir millete kağan olmadım.
Tam tersine karnı aç, sırtı çıplak,
Yoksul, çaresiz, zayıf ve düşkün
Sefil ve perişan bir millete Kağan oldum.
Ben Kağanlık tahtına oturduğumda
Tüm halkı ve beyleriyle Türk milleti,
Ölmekten başka çare düşünemeyecek duruma gelmiş,
Derin düşüncelere dalmıştı.
Ben kağan olunca yeniden yüreklendiler.
Memnun oldular, coştular, sevindiler.
Üzüntüden yere dikilmiş gözlerini,
Öne eğilmiş başlarını,
Umutla yukarı kaldırdılar.
Benim kağan olduğumu duyunca,
Her biri bir yere dağılmış millet,
Öle yite, yayan yapıldak,
Yoksul ve çıplak olarak
Geri dönüp bana geldiler.
Kağanlık tahtına oturunca,
Halkımın mutluluğu,
Huzur ve refahı için
Çok önemli yasalar çıkardım.
Açlık ve sefalet içindeki
Dağınık milleti bir araya topladım.
Ölmek üzere olan milleti dirittim.
Yoksullaşmış milleti varlıklı ettim.
Azalmış milleti yeniden çoğalttım.

Bilenler söylesin, var mı bu sözümde bir yalan?

Babam kağan uçtuğunda,
Küçük kardeşim Kül Tigin yedi yaşındaydı.
Annem hatunun bahtı sayesinde,
Yiğit bir er olarak yetişti, nam saldı.
Milletine çok büyük hizmetler etti.
Daha on altı yaşındayken,
Amcam kağanın ili, ülkesi,
Devleti ve hükümeti için
Çok önemli işler yaptı.
Amcam kağanın imparatorluğu zayıflayıp, sarsıldığında,
Millet arasında ikilik çıkıp, bölücülük peydahlandığında,

Kül Tigin, yine büyük işler başardı, yararlıklar gösterdi.
Benim kağanlığım da hiçbir hizmetini esirgemedi, öle yite didindi.

Bir defasında Magı Kalesinde kışlamış,
İlkbaharda Oğuzlara karşı ordu çıkarmıştık.
Kül Tigin'i merkez karargâhımızda bırakmış,
Bütün savunma önlemlerimizi almıştık.
Ama düşman Oğuzlar,
Ansızın ordu merkezimizi bastılar.
Kül Tigin, onlara karşı kahramanca savaştı,
Pek çoğunu öldürdü, merkezimizi vermedi.
Kül Tigin olmasa hepiniz ölecektiniz.
Cesetleriniz de orada, burada,
Yolda, izde, yurтта, çadırda
Ayak altında yatıp kalacaktı.
Onun yiğitliği olmasa,
Annem hatun, analarım, bacılarım,
Gelinlerim, ablalarım, şah kızlarım,
Sağ kalan kadınlarımız cariye olacaktı.
Türk milleti ayak titretmişti,
Az kalsın perişan olacaktı.
Kül Tigin'in emri altında ileri atıldık,
Üstümüze gelen düşman ordusunu yenip dağıttık.
Böylece çok ölecekler, o gün orada dirildi.

Yırtıcı kuşlar gibi
Etrafımızı sarmış düşmanlarımız vardı.
Biz de yemleriymişiz gibi bize iştahla
Ve ateş gibi kızgın gözlerle bakıyorlardı.
Birleşmişler, anlaşmışlar,
Dört bir yandan üstümüze saldırmaya,
Bizi yok etmeye hazırlanıyorlardı.
Bu haberleri alınca,
Gece uyuyamadım, gündüz oturamadım.
Yufka olanın delinmesi,
İnce olanın kırılıp parçalanması kolaydır.
Yufka, kalınlaştıkça delinmesi,
İnce yoğunlaştıkça kırılması zorlaşır.
Saldırgan düşmanlarımızın arasına düşerek
Ezilip yok olmayalım diye düşündük.
Düşmanlarımızın birleşmelerine fırsat tanımadık.
Onlar bizi basmadan, biz onları bastık, dağıttık.

Türk beyleri!
Ne büyük ordulara karşı,
Ne çetin savaşlar yaptığımızı
Hepiniz biliyorsunuz.
Ateş gibi, bora gibi, fırtına gibi
Üzerimize gelen nice düşmanları yendik.
Yolsuz izsiz dağları aştık,
Geçit vermez nehirleri geçtik.
Sarp tepelere tırmandık,
Aşılmaz engelleri dolandık.
Ağaçlardan, dallardan tutunarak dağlara tırmandık.
Mızrak boyu karları çiğneyip söktük.
Yüce dağların doruklardan yuvarlanırcasına indik.
Altı boydan oluşan Soğdakilere karşı
Ordu sevk ettik, bozguna uğrattık.
Çinliler elli bin askerle üzerimize geldiler, savaştık, yendik.
Yarış Ovasında yüz bin kişilik orduyu dağıttık.

Dokuz Oğuzlar benim kendi milletimdendi.
Aramızda hiçbir ayrılık gayrılık yoktu.
Ama gök ve yer, fitneden bulanıp karıştığı için,
İçlerine kıskançlık değdiği için bize düşman oldular.
Seçkin, saygın, yiğit kağanlarına baş kaldırdılar.
Oğuz kavmi, Dokuz Tatar ile toplanıp üzerimize geldi.
Bir yılda beş defa savaştık.
Bununla da yetinmediler.
Bize karşı Çinlilerle de birleştiler.
Yani kendi içlerine ve özlerine karşı
Dış düşmanla birlik oldular, işbirliği yaptılar.
Dış düşmanlarımızla birlik olan
İçimizdeki hainlerin saldırısına uğramıştık.
Azığı azalmış, biniti zayıflamış Türk halkı,
Bu iç savaşlarda yorgun, bitkin düşürmüştü.
Morali bozulmuş, tehlike iyice büyümüştü.
Ama herhalde bunu Yüce Tanrı,
Türk'ün beden çamurunun karıldığı kutsal toprak ve su,
Amcam kağanın devleti de kabul etmemiş olacak ki,
Hainlerin ordularını bozduk, illerini aldık.
İsyan çıkaran Dokuz Oğuz kavmi,
Toprağını, suyunu terk edip Çin'e doğru gitti.
Çin'de adları da kayboldu, sanları da.
Bu topraklar da bize kaldı.

Amcam Kağan'dan sonra ben
Küçük kardeşim Kül Tigin'in
Kağan olmasını istedim.
Çünkü o, her bakımdan Kağanlığa layıktı.
Bunu kendisine de önerdim
Ama o, kağan olmayı kabul etmedi.
Kağanlığı bana layık gördü.
Kül Tigin'in ısrarıyla Kağan oldum.
Kül Tigin, benim kağanlığım, ilim, ülkem için,
Çok çalıştı, çok büyük işler başardı.

Babamızın, amcamızın kazandığı
Milletimizin adı sanı yok olmasın diye
Küçük kardeşim Kül Tigin'le söz birliği ettik.
İki prens şad ve diğer yardımcılarımla bir araya geldik.
Elele, kafa kafaya, omuz omuza verdik,
Görüştük, konuştuk danıştık.
Gece uyumadım, gündüz oturmadım,
Türk milleti için ölesiye, yitesiye çalıştım, çabaladım.
Kızıl kanımı akıtarak,
Kara terimi dökerek,
Emek ve güç harcadım.
Devletin ve milletin
İşini, gücünü yoluna koydum.

Babam ve amcam kağan olup oturduklarında,
Dört bir yandaki milletleri nasıl düzene sokmuşlarsa,
Tanrı buyruğuyla kağan olup oturduğumda,
Ben de dört taraftaki milletleri düzene soktum,
Tertitledim, teşkilatlandırdım.
Ülkeye, devlete düzen ve nizam verdim.
Milletimi dertsiz, kedersiz kıldım.
Milletimi her bakımdan mutlu ve müreffeh kılacak,
Onu huzur ve barış içinde yaşatacak
Her milletten onurlu ve üstün kılacak
Geliştirip, kalkındırarak, iyi ve sağlam
Bir düzen ve sistem kurmaya çalıştım.
Haktan, hukuktan, adaletten ayrılmadım.
Kurduğum düzeni herkes için kurdum.
Koyduğum kurallara
Kendim de uydum.

Beylerimle, danışmanlarımla,
Yöneticilerimle birlikte,
Türk milletinin her sorununa çözüm,
Her derdine çare buldum.
Tanrı bağışlasın,
Devletim, şansım, talihim, kısmetim de olduğu için,
Ölecek milleti yeniden diriltip, büyüttüm.
Milleti beslemek, halkı giydirip doyurmak için her tedbiri aldım.
Aç, çıplak milleti, tok ve iyi giyimli,
Fakir milleti zengin kıldım.
Az milleti çok kıldım.
Kul olmuş milleti kullu,
Cariye olmuş milleti cariyeli kıldım.
Halkımın hepsini hoşnut kıldım.
Servet ve zenginliğin,
Belli ellerde toplanmasına,
Fırsat vermedim.
Adil ve yaygın dağılması için
Her tedbiri aldım.

Milletime sıkıntı ve dert çektirmedim.
Milletimi bölmedim bütünledim,
Derledim toparladım.
Milletimden dağılanları topladım,
Ayrılanları birledim.
Birleyip bütünlediğim milletimi,
Ateş ve su gibi birbirine düşman etmemek için uğraşıp didindim.
Adaleti, barışı, refahı, huzur ve mutluluğu yerleştirdim.
Milletimin iç ve dış güvenliği için gereken her şeyi yaptım.
Tanrı korusun, bu Türk milletinin arasında,
Silahlı düşmanı koşturmadım.

Hiçbir sorun bırakmadım hepsini çözdüm,
Hiçbir kötülük bırakmadım hepsini düzelttim.
Kötülere ve kötülüklere aman vermedim.
Kötülüğün yerleşmesine,
Kötülerin birleşmesine fırsat tanımadım.

Düşmanları ve düşmanlıkları azalttım.
Dostlukları ve dostlarımızı çoğalttım.
Düşmanlık nedenlerini ortadan kaldırdım.
Yeni düşmanlar yaratmamaya çalıştım.

Dostluğumuzun ne kadar değerli ve kârlı,
Düşmanlığımızın ne kadar tehlikeli ve zararlı,
Olduğunu herkese ispat ettim.
Düşmanlığından korkulan, dostluğu umulan oldum.
Düşmanlıkta inat edenleri dize getirdim.
Etrafımızdaki bize düşman kavimlere karşı,
On iki kez büyük ordular sevk ettim... savaştım.
Her yere ordular sevk ettim.
Dört bir yandaki milletleri kendime bağladım.
Hepsini düzene soktum, derledim, toparladım.
Halkı ve kağanı benimle birlik olanlara iyilik ettim.
Nice düşmanlarımızı, düşmanlıktan vaz geçirdim.
Milletimi düşmansız kıldım.

Kaynakların, servet ve zenginliklerin
Ülkemden dışarıya değil,
Dışarıdan ülkeme akmasını sağladım.
Başka milletlerin sarı altınını,
Beyaz gümüşünü, kenarlı ipeğini,
İpekli kumaşını, binek atını,
Aygırını, kara samurunu, mavi sincabını,
Türküme, milletime kazanıverdim.
Milletimi kimsenin boyunduruğuna sokmadım.
Bugün nice milletler
Bize bağlı ve bağımlı durumdadır.
Bize hizmet ediyorlar,
Bizim işimizi gücümüzü görüyorlar.

Yönetim merkezim olan Ötüken Ormanı'nda oturup,
Çin milleti ile iyi ilişkiler kurdum, anlaşmalar yaptım.
Onlarla ilişkilerimiz de şimdi barış içinde sürüp gidiyor.

Bir benzerini gözlerin görmediği,
Kulakların işitmediği milletimi,
Yüce Tanrı'nın lutuf ve yardımıyla
Doğuda gün doğusuna,
Güneyde gün ortasına,
Batıda gün batısına,
Kuzeyde gece ortasına kadar ulaştırdım.
Türk milleti var olalı,
Türk Kağanı tahta oturalı
Doğudaki Şantung şehrine

Ve büyük denize ulaşan olmamıştı.
Milletimi doğuda Şantung şehrine ulaştırdım,
Büyük denize ulaşmama az kaldı.
Türk milletini, doğunun ve batının
En güzel yerlerine kondurdum, düzene soktum.

İli, ülkeyi, zengin, müreffeh,
Sağlam töreli, düzgün yasalı kıldım.
Milletimi, en verimli topraklara,
En değerli ülkelere,
En saygın, en şerefli, en güçlü kağanlara
Ve yöneticilere sahip milletlere
İmrendirmedim, yerindirmedim.
Hepsinden daha iyi, daha üstün, daha yüce kıldım.
Ne mutlu bana ve şükür Tanrı'ya ki başardım ve kazandım!

Türk milleti ve beyleri!
Ben ondokuz yıl bey olarak görev yaptım.
Ondokuz yıl kağan oldum, devlet yönettim.
Hüküm sürdüm, il tuttum.
Türküme, milletime en iyisini kazandım.
Ben kişisel hırs ve çıkarlar peşinde koşmadım.
Hep milletim için çalıştım, çabaladım, kazandım.
Benim kazancım, Türk milletinin kazancı oldu.
Ben kazandığım için,
Türk milleti de kazandı.
Yüce Tanrı, beni kağanlık tahtına oturtmakla
Türk milletini de korumuş,
Ona büyük lutflarda, ihsanlarda bulunmuş oldu.
Ben, başa geçip, küçük kardeşimle beraber
Böyle çalışıp kazanmasam,
Türk milleti ölecek, yok olacaktı.
Biz kazandığımız için
İl de, ülke de, devlet de kazanmış oldu.
İl de il oldu, millet de millet oldu, devlet de devlet oldu.
Bunu böyle bilin, böyle düşünün!

Şimdi milletimiz iyi, mutlu ve huzurludur!
Bu dünyada bunca yer çiğnedim, gezdim, dolaştım.
Ama Ötüken Ormanı'ndan daha iyisini bulamadım.
Yurt edinilecek yerin burası olduğunu anladım.
Türk Kağanı, milletinin başında
Ötüken Ormanında şan ve şerefiyle oturdukça,

Yöneticileri, beyleri, danışmanları
İyi, bilge ve cesur oldukça,
İlde, ülkede hiçbir üzüntü ve sıkıntı olmaz.

Zamanı Yüce Tanrı paylaştırır.
İyi ve kötü günleri, İnsanlar arasında
Yine O, döndürür, dolaştırır.
İnsanoğlunun hepsi, ölmek için doğar.
Ölümsüz olan yalnız Yüce Tanrı'dır.
Bunca töreyi, düzeni kazandıktan sonra
Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti.
Kül Tigin kırk yedi yaşında
Puslu bulut ardında uçup, kaybolup gitti.
Ben, üzüntülere, yaslara boğuldum.
Görür gözüm görmez gibi,
Bilir aklım bilmez gibi oldu.
Öyle derin düşüncelere daldım.
Gözümünden yaş gelse akıtmayarak,
Gönülden ağlamak gelse susturup yanarak,
Çok derin düşüncelere daldım.
Beylerimin, milletimin yeğenimin,
Oğlumun, çocuklarımın,
Gözü kaşı acıyla çatılacak,
Çok kötü ve perişan olacak diye,
Düşüncelerim katıldı kaldı.
Her milletten yasçılar, ağlayıcılar geldi.
Taziye için fazla fazla hazineler,
Altınlar ve gümüşlerle
Başka devletlerden yöneticiler,
Vezirler, elçiler, komutanlar geldi.
Çin Kağanından ressamlar istedim.
Bana kendi ressamını gönderdi.
Yiğit kardeşimin yas törenini tamamladık.
Ona yakışacak farklı bir türbe yaptırdık.
Binanın içini, dışını süsleyip, bezedik.
Gözüyalıcı resimlerle donattık.
Adına ölümsüz taş yontturduk.
Gönlümdeki sözleri üstüne yazıp diktik.
Sizde onu görün, böylece bilin!

Ey benim Türk Milletimin bütün beyleri, yöneticileri!
Otuz boydan oluşan Tatar Milletimin,

Dokuz boydan oluşan Oğuz milletimin beyleri, buyruk beyleri!
Siz de özellikle şu sözlerimi iyice işitin, can kulağıyla dinleyin!

Milletimle iyi ve yakından ilgilenin!
Onu besleyin, büyütün, eğitin, yetiştirin,
Kalkındırın, yüceltin, yükseltin!
Sakın ola ki, milletimi ezmeyin, üzmeyin, incitmeyin! !
Ona sıkıntı vermeyin, eza, cefa etmeyin!
Acı çektirmeyin, zora koşmayın!
Milletimi sıkmayın, sıkıştırmayın
Milletime yük olmayın!
Üzerinden ağır yükleri kaldırın!

Ben Çin hakanından heykeltıraşlar getirttim,
Onlara taş yontturdum.
Taşın üstünü yazılarla donattım.
Gönlümdeki sözleri yazdırdım.
Bu çorak vadiye bunu diktirdim.
Sevgili oğullarımız, torunlarımız,
Bunları görüp okusunlar,
Bilip, öğrensinler,
Bunlardan ders ve ibret alsınlar istedim.

Ben Kül Tigin'in kuzeni Yollug Tigin.
Bu yazıları ben yazdım.
Kül Tigin yazıtını yirmi gün,
Bilge Kağan yazıtını bir ay dört gün
Burada oturarak yazdım.
Milletimizi onduran,
Ona büyük hizmetler eden
Bu büyük insanlar
Ebediyen unutulmasınlar,
Gelecek nesillerin gönlünde yaşasınlar dilerim!

Mustafa ATALAR

YABANCILAŞMA SORUNUMUZ

Mustafa ATALAR

Yabancılaşma sorunu ve olgusu sosyal bilimlerin ve tarih ilminin de en ciddi inceleme ve araştırma konularından biridir. Türk Milleti de bu olgudan ve sorunundan çok çekmiş bir millettir. Bilim adamları bir yandan yabancılaşmanın ne olduğunu, nasıl bir şey olduğunu, bunun kavramsal çerçevesini belirlemeye ve bütün boyutlarıyla ortaya koymaya çalışırken, bir yandan da yabancılaşma olgusunu fert ve toplum bazında değişik boyutlarıyla ölçebilecek uygun ölçüm araçları ve teknikleri geliştirme çaba ve gayreti içinde olmuşlardır.

Seeman, “Yabancılaşma” kavramının beş boyutu olduğunu söyler: 1) Güçsüzlük, 2) Normsuzluk, 3) Anlamsızlık, 4) Sosyal soyutlanma (izolasyon) ve 5) Kendine yabancılaşma... Her bir boyutun, kendi içinde daha alt boyutlara ayrılabilmesi, örneğin, güçsüzlük boyutunun siyasi, sosyal ve ekonomik yönlerinin de olduğu, bunların ayrı ayrı ele alınması gerektiği belirtir. Bundan sonraki adım, “yabancılaşma”nın her bir boyutuyla ilgili uygun ölçüm araçları ve teknikleri geliştirilmesidir. Her bir boyutu temsil eden ölçüm aracının hangi sorulardan oluşacağı, deneklere ne tür ve kaç soru sorulabileceği gibi hususlar çalışmanın niteliğine göre değişecektir. (Seeman, M. (1959) On the Meaning of Alienation. American Sociological Review 24: 783-791; Carmines&Zeller, 1979, s. 22). Carmines, E. G., & Zeller, R. A. (1979) Reliability and Validity Assessment (Vol. 17) Beverly Hills, London: Sage Publications).

Lanson’un, yabancı etkiler kanununa göre, güçlerini yitiren milletler, siyasi ve askeri üstünlüğe sahip milletlere saygı ve hayranlık duymaya başlarlar. Bu hayranlık kolayca yayılır; o büyük saydıkları ve taklit etmeye çalıştıkları millette ne bulurlarsa; ahlak, yaşayış tarzı, kostüm, sanat, edebiyat vb gibi bunları karmakarışık bir şekilde kendi ülkelerine taşımaya çalışırlar. Bizde bu taklitçilik, bazen yendiğimiz, kendi hüküm ve tasarrufumuz altına aldığımız milletleri taklide ve onlara öykünmeye, kendi öz milletlerine bu şekilde de yabancılaşmaya kadar ilerilere de götürülmüştür.

Bilim adamları tarafından değişik boyutlarıyla ortaya konup, incelenebilen, araştırılabilen, ölçülebilen, yani modern bilimin de araştırma ve inceleme konularından biri olan yabancılaşma olgusu ve sorunu acaba fert ve toplum olarak bizi nasıl ve ne kadar ilgilendiriyor? Bilimsel bir yabancılaşma ölçüm aynasında kendimize şöyle bir bakabilir, bizdeki yabancılaşmanın boyutlarını bu ölçüler çerçevesinde ortaya koyabilir miyiz?

Hem fert hem de toplum olarak çok yönlü yabancılaşmalar yaşadığımızı ister istemez görmek ve kabul etmek zorunda kalacağımızda kuşku yoktur. Ancak bizim asırlardan, hatta binlerce yıldan beri yaşadığımız bu olguyu ve sorunu görebilmek ve anlayabilmek için hiç de öyle derinlemesine bilimsel çalışmalara da gerek yoktur. Çok basit ve yüzeysel bakış ve değerlendirmelerimiz, yaşam tecrübelerimiz de bize bunu en acı şekilleriyle göstermekte, anlatmakta ve yaşatmaktadır.

Günlük siyasi, sosyal, ekonomik tartışma konularında bile bunun yansımalarına değişik boyutlarda tanık olabiliyoruz. Örneğin bizim yıllardır kapısında bekletildiğimiz bir Avrupa Birliği maceramız vardır. Bazı ilim, fikir ve siyaset adamlarımız, hatta sokaktaki sade vatandaşlarımız, bizim bu birliğe mutlaka girmememiz gerektiğini değişik gerekçelerle ısrarla savunuyorlar. Özellikle bazı seçkinlerimizin gerekçeleri buram buram yabancılaşma kokmaktadır. Bunlar diyorlar ki: ‘Efendim! Biz, Avrupa Birliğine mutlaka girmeliyiz! Çünkü biz kendimiz hiçbir alanda norm oluşturamıyoruz, standart geliştiremiyoruz, sistem kuramıyoruz. En iyisi Avrupa Birliğine girelim de bari onların hazır normlarını, standartlarını, nizamlarını, sistemlerini, düzenlerini alalım!’ Bu gerekçeler, insanın burnunun direğini sızlatacak kadar iğrenç ve kötü yabancılaşma kokuları yaymaktadır.

Hâlbuki Türk Milleti, asla norm ve standart oluşturamayan, geliştiremeyen, nizam, sistem, düzen kuramayan bir millet değildir. Bu iddialar, bu millete yapılmış çok haksız iftiralar ve bühtanlar cümlesindedir. biridir. Bunların adı birer yalan ve iftira olduğunun, gerçekte bunun tamamen tersinin varit olduğunun şahidi de binlerce yıllık Türk tarihidir. Bir kere Türk demek, töresi, düzeni, nizamı, sistemi, hukuki normları olan, meşruiyetini bu normlardan alan, töre üzerine kurulmuş olan millet demektir. Daha Selçuklular döneminde, Ahi Teşkilatları vasıtasıyla özellikle belli üretim dallarında dünyada ilk standartları belirleyenler ve geliştirenler Türkler olmuştur. Elbette bugünümüze, bugünkü halimize bakıldığında, artık böyle olmadığı, bizem artık norm ve standart oluşturamadığımız, geliştiremediğimiz nizam, sistem, düzen kuramadığımız söylenebilir. Bunun şimdi böyle olması, geçmişte böyle olduğunu gösterdiği gibi, bundan sonra da böyle olacağını göstermez. Biz her zaman böyle değildik. Bu hal de gelip geçici, arızı bir hal ve durumdur. Bu tür gerçek dışı iddialar ve bu iddiaları dillendirenler olsa olsa, milletimizin ve toplumumuz en derin bir biçimde yaşadığı yabancılaşma olgusunu, bize ve herkese değişik yönleriyle açık ve kesin bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Milletimiz, toplumumuz, aydınlarımız, insanlarımız ne yazık ki bugün bütün

unsurlarıyla ve boyutlarıyla yabancılaşma olgusunun ve sorununun içinde bocalamaktadır.

Her insan, yaşadığı toplumda kendini en iyi kanıtlayabileceği, ifade edebileceği, varlığını gerçekleştirebileceği, daha mutlu ve daha huzurlu olabileceği, kendisini daha iyi hissedebileceği, ötekileşip yabancılaşmayacağı bir denge durumunun arayışı içindedir. Tarihsel ve toplumsal olaylarda bireyin de, kendi çapında az veya çok belli bir rolünün bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Bireyin eylemleri, duyguları, istekleri de toplumsal olayın içinde gerçekleşir ve toplumsal olayın onu tümleyen bir parçasıdır. Toplumsal olayları etkileyen bireyin eylemlerini, daha önceden var olan dış koşullar belirler ki, bu dış koşullar toplumsal koşullardır. Toplumsal koşullar, belirli bir anda, insanın ailesindeki, grubundaki, mesleğindeki, sınıfındaki ve bütün toplumdaki yaşantısının koşullarıdır. İnsanın iradesini de bu koşullar belirler.

Toplumsal sorunlar ancak iyi bir toplumsal dengenin ve düzenin sağlanmasıyla çözülebilir. Toplumsal barış, huzur ve denge ancak belli bir toplumda, belli toplumsal koşullarda insanların kendilerini gerçek ihtiyaç ve isteklerinin karşılanabildiğini hissettikleri, belli bir anlayış ve bilinçlenme ile mutlu olabildikleri ölçüde sağlanabilir. Diğer insanlarla arasında insanca yaşama koşulları, herkesin yaşadığı somut koşullar altında gerçek ihtiyaçlarını karşılayabilme bakımından bir kopma bir ziddiyet söz konusu olduğunda yabancılaşma başlar.

Toplumlardaki bütün ilişkiler geçici ve eğreti olarak yapılır. Her toplumsal değişme, zaten eğreti olan bir önceki dengeyi bozar ve yeni bir eğreti denge kurar. Toplumsal sorunların en başlıcası, bu yeni eğreti dengeye uyum sağlayabilme sorunudur.

Toplum bir arada ve ayakta tutan, ona kimlik ve kişilik kazandıran, toplumsal dengeyi sağlayan yapının, düzenin bozulması, halkın genel ve temel tercihlerinin dikkate alınmaması, toplumu bir arada tutan ortak değerler sisteminin altüst olması sonucunu doğurur. Toplumda değişik biçimlerde yabancılaşmalar, yozlaşmalar, çürümeler başgösterir, birbiriyle çıkar çatışmalarını içine girmiş yeni ve farklı sınıflar ortaya çıkar, akla ve hayale gelmedik çatışma biçimleri gündeme gelir. Bir toplumdaki herhangi bir grup ya da sınıf tarafından ortaya konmuş olan değerler sistemi ve düzen, o toplumdaki bütün insanların ihtiyaçlarının ve gerçek isteklerinin tümünü kapsamayabilir. Belirli bir toplumda, belirli toplumsal koşullarda meydana gelen bilinçlenme, anlama, mutlu olma ve başka insanlarla insanca yaşama vb gibi insani ihtiyaçlarla, gerçek durum, yani bu insanların içinde yaşadıkları somut koşullar arasında bir uyumsuzluk ve kopma olduğunda

yabancılaşma başlar. İnsan içinde yaşadığı topluma, hatta kendi özüne bile yabancılaşır. Geri kalmışlık bir yabancılaşmadır. İşsizlik bir yabancılaşmadır. İnsanın inandığı gibi yaşayamaması bir yabancılaşmadır. İnsana kendisini değersiz ve önemsiz hissettiren eğitimsizlik, mesleksizlik bir yabancılaşmadır. Bir insanın ilgi duyduğu, kabiliyetli olduğu alanda değil de, hiç ilgi duymadığı sevmediği dalda eğitim görmesi, hiç benimsemediği, yapmak istemediği bir mesleği öğrenmesi, böylece yeteneklerinin heder olması da bir yabancılaşmadır.

Toplumda bir kenara itilip yok sayılan yabancılaşmış insanlar, eksik ve olumsuz olarak değişik yaşarlar, gelişmemişlerdir, toplumsal çevreleriyle sürekli yaratıcı bir sentez kuramazlar. Zenginliklerinden, olanaklarından yararlanamadıkları, fırsatlarını değerlendiremedikleri, zamanın ve toplumun içinde yaşamıyormuş gibi yaşamak zorunda kalırlar, iyice içlerine kapanırlar. Kendi fikir ve düşünceleriyle, kimlik ve kişilikleriyle, kendi varlıklarını ortaya koyabilecek olumlu eserler ve davranışlar ortaya koyamadıkları için yani yapıcılıkları, yaratıcılıkları olmadığı için yıkıcı ve tahrip edici olurlar. Özgüvenleri olmadığı için, başka birine veya başka bir Şeye, başka bir güce, çoğu zaman da yanlış Şeylere ve onların bu durumlarından yararlanmak isteyen düşmanlarına başvurma, güvenme, dayanma zorunluluğu hissederler. Bir yandan topluma zıt ve düşman, yabancı fikir ve düşünce akımları bunları çok daha kolay etkisi ve kuşatması altına alır, daha kolay aladadır ve kandırır, daha da saldırganlaştırır; diğer yandan da bunlar atadan dededen kalma davranışları taklitçi bir Şekilde yaşayıp yeniden üretmeye çalışırlar. Kendilerini çevreleyen dünyada olan bitenleri doğru dürüst kavrayamadıkları için, sürekli değişen gerçekliklerle gitgide daha az akışıp örtüşen, tedavülden kalkmış düşünce Őemalarıyla düşünür hale gelirler.

Toplumdaki doğal düzenin bozulması, yöneten irade ile yönetilen iradelerin birbirlerine rakip veya düşman olmaları, toplumda milli iradenin değil, başka egemen güçlerin iradelerinin hâkim olmasının yolunu açar. Devleti ve milleti yönetme gücünü ve iktidarını ellerinde bulunanlarla milletin aynı inançları, aynı ülkü ve değerleri paylaşmaması, yöneticilerin halkla birleşip bütünleşememesi, yönetenlerle yönetilenlerin çıkar ve menfaatlerinin aynı olmaması, aynı Şeylerden zevk ve haz alamaz, mutlu olamaz hale gelmeleri, milletin büyük çoğunluğunun cahil, yoksul, eğitimsiz, mesleksiz, işsiz güçsüz, aç ve sefil bırakılması yabancılaşmanın dışa akseden farklı görüntüleridir.

Bireyleri eğitmeden, üretmeden, yetiştirmeden, geliştirmeden, kalkındırmadan, yceltmeden, toplumu ve milleti geliştirip, gclendirmenin, kalkındırmanın yüceltmenin imkânı yoktur. Bu durumda yabancılaşma olgusu ve sorunu toplumu esir alıp uçurumun kenarına sürükleyecektir. Gelişmiş bir milletin ve toplumun gelişmiş bireyler toplamından ibaret olduğu, gelişmiş bir bireyin de ancak gelişmiş bir milletin ve toplumun ürünü olabileceği şüphe götürmez, çok açık bir gerçektir. Toplumsal doğal denge ancak bu şekilde sağlanabilir, yıkıcı yabancılaşmaların önüne ancak bu şekilde geçilebilir.

Milleti ve devleti yönetme gücünün, görev ve sorumlulukların çok özel nitelikleri olan, alanlarında çok iyi yetişmiş, ehliyetli, liyakatli, dirayetli bireyler ve gruplarca üstlenilmesi o millet ve devlet için en büyük talihtir. Böyle nder ve lider kişilikli, ideal ve idealist kimseler, asla hasis emellerin ve kişisel hırsların esiri olmazlar. Böyleleri yalnızca herkesi ilgilendiren, herkesin ortak, büyük, yüce ve yüksek idealleri ve amaçları peşinde koşarlar. Aşkın değerleri alabildiğine yüceltirler, millete sıradan değerlerin üstünde, ulaşılmaya değer çok daha başka, çok daha üstün ve yüce hedefler, emeller, idealler bulunduğunu göstermeye çalışırlar. Bu hedeflere tam olarak ulaşılamasa, gerekleştirilemese de bunların toplumun ve milletin bir ve beraber hale gelebilmesinde, aynı düzlemde buluşabilmesinde, her türlü yabancılaşmaların önüne geçilmesinde çok büyük rolü ve önemi vardır. Dolayısıyla bu yöndeki çaba ve gayretlerden asla vazgeçilmemelidir. Özellikle millete önderlik ve liderlik edenler, bu yoldaki güçlüklerin, zorlukların ve yüklerin en ağırlarının altına kendileri girerek, görev ve sorumlulukların en ağırını kendileri üstlenmeli, fedakrlıkların en büyüğünü kendileri yaparak başkalarına da örnek olmalıdırlar. Başkalarına oranla kendilerinden daha çok şeyler isteneceğinin, bekleneceğinin bilincinde olmalı, bunları vermeye çalışmalı, ayrıca haktan, hakikatten ve adaletten de asla ayrılmamalıdırlar. Milleti ezmemeli, zmemeli, baskı altına almamalı, sıkıp sıkıştırmamalı, onlara altından kalkamayacakları ağır yükler yklememelidirler. Milletin bütün fertlerini üstün ve aşkın değerlerle eğitip öğretmeyi, iş, güç, sanat ve meslek sahibi yapmayı, her bakımdan yetiştirmeyi, geliştirip, gclendirmeyi, yüceltip yükseltmeyi, altından kalkamayacakları ağır yükleri halkın üzerinden kaldırmayı en başta gelen görev ve sorumlulukları olarak görmelidirler. Yabancılaşmanın ve toplumsal düzenin bozulmasının önüne ancak bu şekilde geçilebilir.

Kamusal gücü ve iktidarı her nasılsa ellerine geçirip bunu sadece kendi kişisel ve sınıfsal çıkar ve menfaatleri için kullananlar, bütün balarını ve gayretlerini bu haksız ve adaletsiz düzeni sürdürebilmeye

yoğunlaştıranlar, kitlenin mutluluğunu hiç umursamayanlar yabancılaşma sorununun en baş sorumlularıdır. Siyasal iktidarı her nasılsa ellerine geçirip kontrolsüz bir güç haline gelmiş, güç zehirlenmesine uğramış, millete ve topluma yabancılaşmış egemen iradeler, milli iradeye ve milli çıkarlara aykırı politikaları ve uygulamalarıyla ülkeyi de, devleti de, milleti de, siyaseti de, egemenliği de, meşruiyeti de, en nihayet kendilerini de çok büyük felaketlere ve tehlikelere sürüklerler. Hasis emeller peşinde koşan, güñübirlik politik hedefleri, sıradan değerleri, değerler sıralamasının en tepesine yerleştiren, kişisel ve maddi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen sıradan yöneticilerden kendilerine de, millete de, devlete de hiçbir hayır gelmez. Böyleleri hem kendi başlarına hem de toplumun başına çok büyük acılar, felaketler getirmekten başka bir sonuç elde edemezler.

TARİHİMİZDEN YABANCILAŞMA ÖRNEKLERİ

Bizdeki yabancılaşma olgusu ve sorunu, sadece bugünün, bu asrın, hatta birkaç asrın sorunu değildir. Sağlıklı bir inceleme ve araştırma yapabilirsek, bunun kökünün ve kökeninin tarihin derinliklerine doğru ilerlediğini de görürüz.

Türk milletinin, tarih boyunca başına gelen acıların, felaketlerin, sıkıntıların en büyük sebebi, yabancılaşma ve kendi öz milletine yabancılaşan yöneticiler ve aydınlar olmuştur. Bizde işlerin genellikle yukarıdan aşağıya düzeldiği veya bozulduğu gerçeği, ‘Balık baştan kokar!’ atasözümüzle de vurgulanmaktadır.

Türk milletinin özünü, cevherini teşkil eden milletin nitelikli çoğunluğu, karabudunu, Türk kamuoyu, engin irfanı ve ferasetiyle bu gerçeğin her zaman çok iyi farkında olmuş, yabancılaşmaya, kendisine yabancılaşan aydın ve yönetici seçkinlerine karşı da kendi tutumunu belirleyip ve tavrını koymaktan geri kalmamıştır.

Türkler, yabancılarla her türlü işbirliğine, gerektiğinde içli dışlı olmaya karşı çıkan, yabancı düşmanı bir millet değildir. Tam tersine Türkler, her zaman başka milletlerle ve toplumlarla çok kolay anlaşabilen, karışıp kaynaşabilen bir millettir. Türkler, başka milletlerle ve etnik unsurlarla bir arada yaşamayı, onlarla içli dışlı olmayı hiçbir zaman yadırgamamış, hatta hep onaylamış ve gerekli görmüştür. Bunun binlerce yıldan beri böyle olduğu, Divan-ı Lügat-it Türk’deki ‘Tatsız (yabancısız) Türk olmaz, başsız börk olmaz! (Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügat-it-Türk, Besim Atalay Tercümesi, C. I, s. 349, TDK yayını, Ankara 1939, Alaeddin Kırıl Basımevi)’ gibi atasözlerinden de kolayca anlaşılmaktadır. Kaşgarlı Mahmut zamanında, değişik Türk lehçelerinde “tat” kelimesinin ‘yabancı’

anlamına geldiğini, başta Farsça konuşanlar, Müslüman olmayan Uygurlar ve Çinliler olmak üzere yabancılar için ‘tat’ tabirinin kullanıldığını, kılıç gibi şeylerin üzerine çöken pasa da ‘tat’ dendiğini yine Divan-ı Lügat-it Türk’ten öğreniyoruz.

Bu ve benzeri özdeyişler bize Türklerde yabancı düşmanlığı olmadığını, Türk milletinin her zaman, yabancılarla iç içe olmayı, onlarla bir ve beraber yaşamayı, baş ve başlık gibi gerekli, zorunlu gördüğünü, onayladığını gösteriyor. Yabancılarla ilişkilerde Türk Milletinin asla onaylamadığı şey, kendi kimlik ve kişiliğini kaybederek yabancılaşmaktır. Orhun Yazıtlarında da uzun uzun dile getirildiği gibi bu durum, Türk Milleti için her zaman en büyük tehlike olarak görülmüştür. ‘Kılıç tatıksa iş yunçır, er tatıksa et tunçır’ (= Kılıç paslanırsa iş kötüleşir, yiğit yabancılaşırsa eti, kanı bozulur, huyu ahlakı, hali kötüleşir.) özdeyişinde de ifade edildiği gibi, Türk milleti ‘yabancılaşmayı’ hiçbir zaman tasvip etmemiştir (Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügat-it-Türk, Besim Atalay Tercümesi, TDK yayını, C.II, s. 280-281, Ankara 1939, Alaeddin Kırıl Basımevi).

Olan biten her şeyi çok yakından izleyen ve çok iyi gözlemleyen Türk kamuoyu, yöneticilerindeki yabancılaşmayı hemen teşhis etmekten: ‘Türk Tatıktı (=Türk Tatlaştı, Farşlaştı, Acemleştı, yabancılaştı (Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügat-it-Türk, Besim Atalay Tercümesi, C II, s. 116, TDK yayını, Ankara 1939, Alaeddin Kırıl Basımevi)’ diye tanımlamaktan ve mahkum etmekten geri kalmamıştır.

İSLAM ÖNCESİ YABACILAŞMA

Eski Hunlardan, Uygurlara, Gaznelilerden Selçuklulara, Osmanlılardan Cumhuriyete kadar Türk Milletinin en büyük sorunu, kendi öz yöneticilerinin ve devlet adamlarının halkına ve milletine yabancılanması, bunların millete yukardan bakmaya, itip kakmaya, iteleyip, ötelemeye, aşağılamaya kalkmaları olmuştur. Türk tarihi, baştan sona milletine yabancılaşmış aydın ve yöneticiler, halkla, milletle devleti yöneten yöneticiler arasında ortaya çıkmış yabancılaşma olaylarının türlü çeşitleriyle doludur. Eski Çin kaynaklarından günümüzde yazılıp çizilenlere, halk arasında konuşulanlara kadar bütün yazılı ve sözlü kaynaklarda bunun sayısız örnekleriyle karşılaşırız.

HUNLAR DÖNEMİ’NDE YABACILAŞMA

M.Ö 60 – 58 yılları arasında Hun tahtına zor ve hile ile çıkan Tanhu çok sert, acımasız ve sevilmeyen biriydi. Bu yüzden de ülkenin her tarafında iç isyanlar ve savaşlar baş gösterdi. M.Ö 58 yılında, en yakınları bu zalim

Tanhu'yu intihar etmeye zorladılar. Töreye uygun olarak Ho-han-yeh tahta çıkarıldı (M.Ö. 58-31).

Hun Tanhu'su Ho-han-yeh, en güvendiği vezirinin telkinlerinden etkilenerek, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan, mali zorluklardan kurtulabilmenin çaresini Çin hâkimiyetine girmekte görmüştü. Bunu millete ve devlete de kabul ettirmek istedi. Ho-han-yeh'in bu teklifi, Hun Devlet Meclisi'nde çok sert tartışmalara yol açtı. Hunlar bu mecliste, her hal ve şart altında özgürlüğü ve bağımsızlığı savunanlarla, tek kurtuluş yolunu ve çaresini, özgürlük ve bağımsızlıktan vazgeçip, iktisadi ve mali kurtuluş için Çin'e bağlanmayı savunanlar arasında ikiye ayrılmışlardı.

Özgürlük ve bağımsızlığın feda edilmesini isteyen hükümdar Ho-han-yeh ve yandaşları şu gerekçeleri ileri sürüyorlardı: “(Devletlerin de) hem güçlü, hem güçsüz ve zayıf zamanları olur. Şimdi Çin ezici bir üstünlüğe ve güce sahiptir. Bütün şehir devletleri ile Wusunlar, tıpkı bir cariye gibi hep Çin'e bağlandılar. Bizde ise, Tan-hu (Şan-yü) Tsu-t'e-ho zamanından beri devlet bir daha birleştirilmeyecek şekilde bölünüp duruyor. Bundan sonra bizim, Çin'in üstün gücünü kabul ederek, boyun eğmekten başka çaremiz yoktur. Aksi takdirde tek bir gün bile rahat yüzü göremeyiz. Biz, ancak Çin hâkimiyeti altında barış, huzur ve sükûnet yaşayabiliriz. Yoksa büyük tehlikeler içinde batıp gideceğiz. Bundan daha iyi öğüdü ve çözümü olan çıksın söylesin!”

Liderliğini Ho-han-yeh'in kardeşi Sol Bilge Eligi Çi-çi'nin yaptığı bir grup bu fikre ve öneriye karşıydı. Tam bağımsızlıktan ve özgürlükten yana olan bu grup da fikirleri açıkladılar: “Hunlar, her zaman cesareti ve kuvveti takdir ederler. Bağımlı olmak ve kölelik Hunlara göre dünyanın en adi ve en alçakça şeyidir. Bu devlet, at sırtında savaşarak ve mücadele ederek kuruldu. Başka kavimler arasında, bu azim ve kararlılıkla güç, kuvvet, iktidar ve otorite kazanıldı. Bizim yiğit cengâverlerim ölünceye kadar savaşmalıdır. Biz, varlığımızı ancak böyle devam ettirebiliriz. Şimdi iki kardeşin, taht için mücadele ettiğini görüyoruz. Sonunda ya büyüğü, ya küçüğü devlete sahip olacak. Gerçi şimdi, Çin bizden daha güçlü olduğu doğrudur. Fakat (bu durumda bile) Çin, asla Hun ülkesini ilhak edemez! O zaman, biz niçin özgürlüğümüzden vazgeçip kendimizi Çin'e bağımlı kılalım? Atalarımızın devletini, neden götürüp Çinlilere devredelim? Bu, ölmüş atalarımıza da çok büyük bir hakaret olur. Böylece, komşumuz olan devletler arasında da gülünç duruma düşeriz. Evet, (Çin'e bağlanmak) bir süre sükûneti tesis edilebilse bile, bizim bir daha başka kavimler arasında yeniden üstünlük tesis edebilmemizin önünü de keser. Biz, bu yolda

ölebiliriz. Ama ölse bile, arkamızda bizim kahramanlığımızın şöhreti kalacak ve artarak devam edecektir. Oğullarımız ve torunlarımız ise daima kendi bağımsız devletlerinin hâkimi olacaklardır.”

Meclisteki bu tartışmadan sonra Hunlar, Çin yanlısı Ho-han-yeh taraftarları ile onun Tanhuluğunu tanımayan, Çin tahakkümünü reddeden Çi-çi taraftarları şeklinde ikiye bölündüler. Bunun sonucunda Hun devleti ikiye ayrıldı (M.Ö 54). İki arasında uzun ve zorlu bir taht mücadelesi başladı. Ho- han-yeh'nin yönetimindeki Doğu Hun Devleti, hemen Çin tabiliğine girdi. Çi-çi'nin liderliğindeki Batı Hun Devleti ise Çu-Talas havzasında etrafı surlarla çevrili yeni bir başkent kurdu. M.Ö 36 yılına kadar bağımsızlığını muhafaza etti. Kuzey Moğolistan'daki kendine bağlı kuvvetleri takviye eden Çi-Çi kardeşini mağlup ederek, Orhon Nehri civarındaki başkenti de ele geçirdi. Ho-han-yeh ise kendisine bağlı kütlelerle Çin'in kuzey batı sınır bölgesine yani Ordus, Ping-çu'ya çekildi.

Çi-çi Tanhu ise Gobi'nin kuzeyinde Orhun-Selenga bölgesindeki bağımsız devletini güçlendirmek ve iktisadi imkânlarını artırmak ve hâkimiyetini batıya doğru yaymak gayesiyle harekete geçti. Tanrı Dağlarının kuzeyi – Issık Göl havalesindeki Wusun'ları yendi. Targabatay bölgesindeki Ogurları, daha kuzeydeki Kırgızları ve İrtiş etrafındaki Dinglingleri kendine bağlı hale getirdi. Etkisini Aral Gölüne kadar genişletti. Fakat Çin İmparatorluğu, Wusun'ları ve Kangkü Devleti'ni kendi yanına çekerek Çi-çi'ya karşı harekete geçti. Çi-çi savaşı kaybetti. Hun başkenti, Çin ordusu tarafından tamamen tahrip edildi. Başkent sokaklarında çok kanlı ve ibretlik bir savunma savaşı verildi. Hun Tanhuluk sarayında da oda oda çarpışmalar yaşandı. Çi-çi, yanında oğlu ve hatunu da dâhil saray mensuplarından bir grupla göğüs göğüse vuruşup hayatını feda etti (M.Ö 36). Böylece bağımsız Batı Hun Devleti sona ermiş oldu.

TABGAÇ DEVLETİ'Nİ YIKAN YABANCILAŞMA

IV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Hun-Türk kağanlıkları, tanhulukları döneminde, Kuzey Çin sahasında başka siyasi teşekküller de kendini göstermeye başlamıştır. Bunlardan birisi de bizim Tabgaç dediğimiz, Çin yıllıklarında ise T'o-ba diye geçen devlettir. Bu devlet daha çok kuzey-batı Çin sahasında görünmüştür. Zaten Çin'deki Türk hâkimiyetleri genelde Kuzey Çin'de kuruluyordu. Çünkü Güney Çin, Türk hayat tarzına uygun değildi. Daha kuzeyde ise Avarlar da denilen, Juan-Juan kavmi bulunuyordu (Bunlar, zaman zaman Batıdaki Türk Avarlarla da karıştırılırlar).

Çinliler bölgedeki yerli ve yabancı bütün sülalelere, kavimlere, toplumları kendileri ayrı birer ad vermişlerdir. Çin yıllıklarındaki bu

güçlüklerin dışında, ayrıca çok çeşitli okunuşların da bulunması, durumu daha da zorlaştırmaktadır. Bunlar Kuzey Çin sahasında teşekkül edip gelişirlerken, Çin’de de son Hun sülalesi hüküm sürüyordu. 397-439 yılları arasında hüküm süren, Çinlilerin Pei-liang adını verdikleri son Hun-Türk hükümdar ailesi Tabgaç hükümdarı Tao tarafından ortadan kaldırıldı. Böylece Asya’da M.Ö. IV. yüzyıldan M.S. V. yüzyıl ortalarına kadar devam eden Hun–Türk hâkimiyetine yine Türkler tarafından fiilen son verilmiş oluyordu. Tabgaçlar, Hunlarla Göktürkler arasında bir geçiş dönemi olarak kabul edilir. Tabgaçlardan sonra, bölgede Göktürkler hâkimiyet kurmuşlardır.

Tabgaçlar’ın hangi soydan geldikleri uzun süre tartışma konusu olmuştur. Birçok Çin tarihi uzmanı, ayrıca Moğolca üzerine uzmanlığı olanlar, bunları Moğol saymışlardır. Daha sonraları Tabgaçları oluşturan oymakların büyük bir bölümünün Moğol olduğu etnoğrafik incelemelere dayandırılmıştır. Bu konudaki en kapsamlı incelemeler, bir dönem Ankara Üniversitesi’nde de bulunan W. Eberhard tarafından yapılmıştır. Eberhard, Tabgaçlar Devletini oluşturan oymakları birer birer incelemiş, % 60’ına yakınının Moğol kökenli oldukları kanaatine ulaşmıştır. Bu yargı tamamen Çin yıllıklarına dayandırılmaktadır. Fakat bundan Tabgaç Devleti’nin bir Moğol devleti olduğu sonucu çıkarılamaz. Çünkü Tabgaçlar da bir imparatorluktu. Böyle büyük bir imparatorluğun içinde, Türklerle beraber, Moğol, Çinli, Koreli vs gibi unsurların bulunması da son derece doğaldır. Fakat Tabgaçlarda hâkim unsur Türklerdi, devletin kurucusu Türk’tü ve ülkede Türkçe konuşuluyordu. Bundan başka Çin yıllıkları da Tabgaç hükümdar ailesini Asya Hunlarına bağlamaktadır.

Tabgaçlar da Asya Hunlarına bağlı, federatif idareye sahip bir Türk zümresiydi. Türkler kalabalık bir kavimdirler. Sadece Oğuzlar 8-10 büyük devlet kurmuşlardır. Ancak özellikle yabancı diyarlarda kurdukları imparatorluklarda her zaman sayıca üstün değillerdi. Buna rağmen kahramanlıkları, devlet kurma ve nihayet hukuk nizamı oluşturma hususundaki kabiliyetleri büyük devletler kurabilmelerinin belli başlı sebeplerdendir. Eğer gerçekten öyleyse Tabgaçlar Devletini oluşturan halkın %60’ının Moğol olması da devletin Türk Devleti olması konusunda hiçbir şüphe uyandırmamalıdır.

Çinliler bu yeni Türk siyasi teşekkülüne T’o-ba demişlerdir. Bu kelimenin Çince ile ilgisi de şüphelidir. Moğolca da değildir. Türkçe Tabgaç kelimesinden gelmiş olmalıdır. Tabgaç Türkçede ‘tapmak’ kelimesinden türetilmiştir, asil, muhterem, saygıdeğer anlamına gelir. Kaşgari XI. asırda

“Tabgaç, Çin ve Türklerin bir kısmıdır” diyor. Yani Tabgaçların oturduğu sahaya da aynı adı verilmektedir. Aynı ad, ufak bir değişiklikle Bizans kaynaklarında Taugast diye geçer. Taugast’tan haber denilince, Tabgaç hâkimiyetindeki sahalara kastedilmektedir.

Tabgaç şekli Türklerde aynı anlamda kullanılmıştır. Karahanlılarda Tamgaç, Tavgaç ve Tafgaç diye bir unvan ve tabir vardır. Bu unvanda görülen ses değişmesi de Türkçe dil kurallarına uygundur. Bütün bunlar bu devletin Türk olduğunda şüphe bırakmamaktadır. Zaten günümüzdeki genel kanaat de bu yöndedir.

Bu büyük Türk devleti IV. yüzyıl sonlarına doğru Kouei adında bir Türk başbuğu tarafından 386 yılında kurulmuştur. Önceleri küçük oymaklar halinde kendi reislerine tabi yaşayan Türkleri bu hükümdar, tek bir idare altında derleyip toparlamıştır. Devletin merkezi Kuzey Çin’de Tai bölgesiydi. Kouei daha sonra Türkler için ideal bir hayat sahası olan Ordos bölgesine yöneldi. Burasını Çin hâkimiyetinden zorla kopardı. Sonra doğruya doğru ilerleyerek Pekin yakınlarına kadar olan toprakları kendi devletine kattı.

Tabgaç Devleti’nin bu hızlı yükselme devri 470’e kadar devam etti. Tabgaç Devleti güneyde ve doğuda genişlerken, kuzeylerinde de Juanjuanlar geliyordu. Bu iki kuvvet arasında ihtilaflar çıkması, aralarında çatışmalar olması doğaldı. Nitekim çok geçmeden aralarında çatışmalar başladı. Tabgaç hükümdarlarından Kouei’nin halefi Sseu özellikle Çin’de doğru büyük akınlar yapmış, baskı uygulamış, Çin İmparatorluğu’nun başkenti Lo-yang’ı da zapt etmiştir. O, 423’te ölünce yerine oğlu şöhretli Tao geçti. Tao, Tabgaçların en büyük hükümdarı olmuştur. Tao, önce Juanjuanları hezimete uğratarak, kuzeyden gelen baskıyı hafifletti ve onları durdurdu. Civarda bulunan küçük Hun devletlerini birer birer kendine bağladı. 439 yılında, Kansu’daki son Hun devletini de ortadan kaldırarak topraklarını Tabgaç hâkimiyetine aldı. Tao, uzun hükümdarlığı döneminde büyük bir güce ve kudrete ulaşmış, Kuzey Çin’e hâkim olmuştu. Fakat o bununla da yetinmedi. Çin için hayati öneme sahip, İpek Yolu’na el attı. İç Asya’daki şehir krallıklarını kendisine bağlamaya girişti ve bu işi 448’de tamamladı. Böylece, İpek Yolu’nun muazzam geliri Türklere intikal etmiş oldu. Bu şehir devletlerine muhafızlar tayin ederek, düzenli olarak yıllık vergiler almakla yetindi. Tao, özellikle süvari ordusuna çok büyük değer ve önem veriyordu. Türk ordusunun teşkilat ve ruh bakımından bozulmaması için şuurdu olarak büyük özen gösterdi.

Türklerin rakibi ancak Çin olduğunun ve Çin'in gücünün, kuvvetinin de çok kalabalık olmasından kaynaklandığını çok iyi biliyordu. Bu yüzden de Tao, eski Türk nizamını devam ettirmeye önem ve öncelik verdi. Tao'ya göre "Türk süvarileri kurt, kaplan, Çinliler ise tay, düve gibi" idi. Bu yüzden de bunların Türklere karşı hiçbir şey yapamayacakları, hiçbir iş başaramayacakları, hâkimiyetin hep Türklerde kalacağı inancındaydı. Bu inancını da: "Çin, bize göre ve şu an için bir devlet olarak hiç problem değildir. Ancak bu pozisyonun böylece korunması ve sürdürülmesi edilmesi gerektiğini söylüyor ve öğütlüyordu. Bu yüzden de devletin esas ağırlık merkezini bozkırda tutmuştu. Güneydeki Çin şehirlerine yaklaşmamış, devletin merkezini güneye taşıması yolundaki öneri ve tavsiyelere kesinlikle itibar etmemiştir.

Her iki toplumu da çok iyi tanıdığı için, çok katı ve birinci sınıf bir Budizm düşmanıydı. Budizm'in Türk toplumunda zaman içinde yaptığı tahribatı yakinen görmüş ve teşhis edebilmişti. Her yerde Budist rahiplerini takip ettirmiş, onların dünya işleriyle ve siyasetle ilgilerini kesmiştir. Budistlerin buna aykırı hareket etmeleri, herhangi bir Budistin mabetleri dışında faaliyet göstermesi durumunda takibata uğrayacağını ilan etmiştir. Bu devir Tabgaçların en parlak zamanı olmuştur. Ancak bu durum böyle devam edip gitmemiştir.

Tao'nun arkasında devlet yönetimini ve iktidarı ellerine alanlar, onun yaptığı her işi tersine çevirerek, Budizm'i himaye etmeye başlamışlardır.

Özellikle Tao'nun torunu Siun'un, 452-465 yılları arasındaki hükümdarlık döneminde, ülkede Budizm itibar kazanmıştır. Tao'nun aldığı bütün önleyici tedbirler kaldırıldığı gibi, Budizm'i himaye eder kanunlar da çıkarılmaya başlanmıştır. Eski Türk töresi, adet, ananeleri ve gelenekleri ihmal edilmiştir. Budizm süratle yayılmış, çok büyük himaye gören Budist sanatı da büyük ilerleme kaydetmiştir. Budist sanatının en parlak dönemi Türk himayesine denk gelen bu devirdir. En güzel Budist sanat eserleri Çinlilerin Wei adını verdikleri bu sülale devrinde yapılmıştır. Sanat tarihindeki Wei Sanatı adlı özel devir işte bu Türk himayesi devridir. Budizm her tarafta çiçeklenirken, Türkler de ilk zamanlar önemli başarılar elde etmeye devam ediyorlardı. Juan-juanlar yenilmiş, sindirilmiş, Çinliler ise hiçi başkaldıramaz hale getirilmişlerdi. Bazı Çin şehir ve bölgeleri zapt edilerek ülkenin sınırları daha da genişletildi. Fakat bir yandan da içten içe artık Türk devletinin ve gücünün çökme alametleri de görülmeye başlanmıştı.

Tabgaç hükümdarı, Budist mabedinde rahip olmak için, 470'de hükümdarlığı terk etti. Yerine geçen oğlu Hong uzun zaman hükümdarlık yaptı. O da 471-499 yılları arasındaki yönetim döneminde, bütün gücüyle Budizm'i himaye etti. Hong döneminde Budizm ülkenin her yerinde büsbütün yayılarak, toplumda Tao'nun düşündüğü büyük tahribat gerçekleşmiştir. Budizm sanatının en nefis yadigârları daha ziyade bu devirden kalmadır. Ancak bütün bu gelişmeler, en sonunda Tabgaç Türk Devleti'nin aleyhinde olmuştur. Tabgaç Türkleri, yavaş yavaş Budizm'in de etkisiyle Çinlileşmeye başladılar. Artık herkes Çince öğrenmenin, Çinlilerle evlenip akraba olmanın derdine düşmüş, sevdasına kapılmıştı. Bu şekilde halk hızla Çinlileşti. İmparator Hong da, bütün bu gelişmeleri elinden geldiği kadar canla başla destekliyordu. Hong, bir süre sonra devletin başkentini de Çin'in tam ortasındaki Lo-yang'a nakletti. Bütün bunların üstüne, Türk dilini de yasak etti. Resmî yazışmalardan Türkçe ibareleri bile çıkarttırdı. Eski Türk dini, örf, âdet, anane, gelenek, görenek yani Türklükle ilgili bütün hatıraları resmen yasaklayan resmi emrini de 495'de herkese ilan etti. Artık bu tarihten sonraki dönemleri itibariyle artık Tabgaçlar, Türk tarihi açısından da ele alınmamaktadır. Çünkü bu devlet, Türklük vasfını her şeyiyle yitirmişti. 495'den sonraki Çinlileşmiş Tabgaç Devleti Budizm'in bir numaralı hamisi kesilmiştir. Tabgaçlar VI. Yüzyılın ilk yarısında Doğu ve Batı Wei'ler olmak üzere ikiye ayrıldılar. Gittikçe zayıfladılar, güçten ve kuvvetten düştüler. Yer yer Juan-juanlarla da mücadeleye giriştiler. Çin hâkimiyetine girerek, silinip yok olmaya yüz tuttular (550-556). Bu suretle Asya Türk tarihinde Hunlardan sonra ikinci büyük toplanmayı temsil eden Göktürkler tarih sahnesine çıkamaya başladılar.

GÖKTÜRKLER DÖNEMİ'NDE YABANCILAŞMA

50 yıllık esaretten sonra Göktürk Devleti'ni ikinci defa kuran yönetici kadro Çin'de doğmuş, büyümüş ve eğitim görmüştü. Buna rağmen, çok büyük bir Türklük bilincine sahiplerdi. Örneğin, üç Kağan'a vezirlik yapmış olan Bilge Tonyukuk, Kağan olabilecek bir soyluluğa ve kültür birikimine sahip olmasına ve Açena soyundan gelmesine rağmen Kağan olma davası gütmedi. Bunun yerine kağanlara akıl hocası ve vezir olmayı tercih etti. Milleti için çok büyük bir özveri örneği sergiledi.

Bilge Tonyukuk, Çin'de doğdu, Çin'de büyüdü, Çin'de okudu, Çin kültürüyle yoğruldu, fakat hiçbir zaman Çin yanlısı, Çin uşağı ve Çin işbirlikçisi olmadı. Milletinin elli yıllık tutsaklığına karşı yürütülen özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin de en ön saflarında yer aldı. Ömrü boyunca

milletine hizmet için kara terini, kızıl kanını dökerek canla başla çalıştı. Böylece çok sağlam bir karaktere, kimlik ve kişiliğe sahip olduğunu dosta düşmana ispat etti.

Fakat yabancılaştırmanın çok olumsuz ve yıkıcı etkilerini Göktürklerde de görürüz. Nitekim Göktürklerin en ünlü Kağanlarından Bilge Kağan, taşa yazılmış resmi Türk tarihi niteliğindeki o olağanüstü önemdeki Orhun Yazıtlarında bu konu üzerinde önemle durma ve milletini uyarma ihtiyacı hissetmiştir. O, bizim bu en eski ve en köklü sorunlarımızdan biri olan yabancılaştırma olgusu üzerinde uzun uzadıya durmuş, bunun değişik görüntülerini ve acı sonuçlarını gözler önüne sermiştir. İşte o bölümlerden kısa bir alıntı:

“Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşları yumuşak olur. Onlar uzak milletleri bunlarla kandırırlar, akıllarını çelip, kendilerine benzetirler. Kendi kültür ve medeniyetleri içinde eritirler, yok ederler. Onlar yapmak istedikleri, yapmayı düşündükleri kötülükleri, insanları kendilerine yaklaştırıp, güvendirirdikten sonra yapmaya girişirler. Onlar senin ülkende, iyi insanı, bilgili insanı, cesur insanı ilerletmek, onlara fırsat vermek istemezler. Bir kişinin, onlara bir zararı, bir yanlışı olsa, eşikteğine, beşiktekine, çoluk çocuğuna kadar bütün sülalesini, soyunu sopunu yok etmeye kalkarlar. Türk beyleri, Türk adını, sanını bıraktılar, Çinli Beyler gibi Çin adları, sanları alır oldular. Çin Kağanına itaat eden, Çin adet ve törelerini tutan Çin yanlısı oldular. Elli yıl, Çin’e hizmet ettiler, onlar için çalışıp çabaladılar. Çinliler için, doğuya, batıya ordular sevk edip, savaştılar. İmparatorluklarını ve kurumlarını her şeyiyle Çin hakanına teslim ettiler. Arasına nifak sokulan, birlik ve beraberliğini yitiren Türk milleti, sahip olduğu imparatorluğunun dağılmasına, egemenliğinin elinden gitmesine yol açtı. Kağan yaptığı kağanını kaybediverdi. Çin milletine bey olması gereken erkek evladı kul, Prenses olması gereken kız evladı cariye oluverdi. Acılar içinde kıvranan Türk halkı, nihayet kendi kendine sormaya başladı: Hani ben, ili, ülkesi, şanı, şerefi ve imparatorluğu olan bir millettim! Nerede şimdi benim ilim, ülkem, şanım, şerefim ve yüce imparatorluğum? Şimdi ben, hangi il’e, ülkeye hizmet ediyorum? Kimin için il, ülke, şan, şeref, devlet kazanıyorum? demiş. Hani ben, kendi kağanı olan bir millettim! Nerede şimdi, benim kağanım? Ben, şimdi hangi kağana hizmet ediyorum? Hangi Kağanın işinde gücünde ömür tüketiyorum? demiş.”

İSLAMİ DÖNEM’DE YABANCILAŞMA

Türk devletlerinin kurucu unsuru olan Türklerin ve Türk kimliğinin, devlet kurulup her şeyiyle oturtulduktan sonra bir kenara atılması, itilip kakılması, kendi yöneticileri tarafından yabancılanması, aşağılanması, başkalarıyla iş tutulması, yöneticilerin belli bir kesimindeki yabancı hayranlığı, yabancılara özenme, onları taklit etme, her bakımdan onlara benzeme, kendi adet, töre ve sistemini beğenmeyip yabancılardan ideoloji, kanun, nizam, düzen, sistem aparma hastalığı, yönetim kademelerine yabancılardan devşirmelerin, kapıkullarının getirilmesi, halkın maddi ve manevi olarak baskı altına alınması, vergilerle, ağır yükümlülüklerle canından bezdirilmesi tarihin en eski çağlarından günümüze kadar yaşanmış ve yaşanmakta olan olaylardır. Yönetici kesimi halkından uzaklaştıran, soğutan, onları ayrılıkçı unsurlara dönüştüren bu tür süreçler hiçbir zaman hiç kimseye bir yarar sağlamamış, tam tersine zaafılara, çöküntülere, yıkımlara yol açmaktan başka bir sonuç doğurmamıştır.

Aynı yabancı özellikle de Fars hayranlığını, kendi milletine yabancılaştırmanın çeşitli tezahürlerini, Gazneli Sultan Mahmud'dan tutun da Keyhüsrev, Keykubat gibi İran hükümdarlara ait unvanları almayı ve kullanmayı tercih edecek kadar, Farşlaşmış Anadolu Selçuklu Sultanlarına kadar pek çok Türk devleti yöneticilerinde değişik tür ve örnekleriyle görmekteyiz.

GAZNELİLER DÖNEMİ'NDEKİ YABANCILAŞMA

İranlı ünlü şair Firdevsi (940-1025), Gazneli Sultan Mahmut'un sarayındaki çoğu Farşlı yüzlerce şairden biriydi. Firdevsi, asırlar boyunca tarih sahnesinden silindikten sonra İran milletinin yeniden var olmasında en büyük etkenlerden biri olarak kabul edilen 60 000 beyitlik ünlü eseri Şehnameyi Sultan Mahmut'a sunmuş ve Türk sultanı kendisine her satırı için bir altın gibi akıl almaz büyük bir ödül vermişti. Üstelik baştan sona İran-Turan mücadelesini konu alan bu eser, İran milletinin İslam öncesi dönemlerini, İranlıların daha çok Türklerle yaptıkları savaşları, Farşlıları göklere çıkarıp Türkleri yerin dibine geçirecek şekilde anlatan, Türklere hakaretler yağdıran, Farşlıları hiç de hak etmedikleri şekilde övüp tebtil eden, göklere çıkaran, meşhur İran abartmaları, Acem palavraları, Fars mübalağalarıyla dolu bir kitaptı. İslami açıdan da, Türk kültürü açısından hiçbir değeri ve anlamı yoktu.

Firdevsi, Sultan Mahmut'un sarayında, onu öven, yücelten, ona dalkavukluk yapan yüzlerce şairden biriydi. Deylemi'nin rivayetine göre Sultan Mahmut'un sarayında 600 civarında şair vardı. Bunların büyük çoğunluğu da İran asıllıydı. Türk asıllı şair yok denecek kadar azdı. Çünkü Türkler, yaltaklanma, dalkavukluk, yalan yanlış övgülerle başkalarını methedip göklere çıkarma gibi şeylerden hoşlanmazlar. Öte yandan herkes gibi kendilerine yapılıncaya buna kayıtsız kalamazlar, hatta çok hoşlanırlar, adeta ayakları yerden kesilir. Özellikle Türk yöneticilerin dalkavuklara ve dalkavukluklara karşı büyük zaaflarının olduğu, bundan da hem kendilerinin, hem de milletin tarih boyunca çok büyük zararlar gördüğü, bunun acı sonuçlarıyla yüzyüze gelmek zorunda kaldıkları doğurmuş önemli tarihi gerçeklerimizden biridir. Türkler dalkavukluğu ve yalakalığı pek beceremedikleri için milletin maddi ve manevi büyük fedakârlıklarla kurduğu Türk devletlerinin, Türk hanedanlarının saraylarında Türk şairlere, bürokratlara fazla itibar edilmezdi. Fars palavrası, İran mübalağaları ve abartmaları eskiden beri çok meşhur olduğu için de sultanlar en çok İranlı şairleri ve dalkavuklukta mahir İran asıllı bürokratları tercih ederlerdi. Kendileri övülüp göklere çıkarıldıktan, ilme ve sanata düşkün, kültürlü büyük adamlar olarak bilindikten sonra öz milletlerinin, tarihlerinin ve kültürlerinin horlanması, küçümsenmesi ve kötülenmesi onlar için fazla bir anlam ve önem ifade etmezdi. Bu gelişmeler sonucunda, çok geçmeden padişah, hükümdar ve çevresindeki millete yabancılaşmış yönetici ve aydın kesimde şöyle bir hava oluşmaya başladılar: 'Yahu aslında bizden, bizim milletten adam çıkmaz ama ben istisnayım, ben başkayım! Şu benim de pek beğenmediğim, hoşlanmadığım değersiz topluluk içinden her nasılsa bir ben çıkmışım! Hem nasıl da çıkmışım?' Mazlum ve mağdur millet de teselliye: 'Deli ile devletli bildiğini işler!', 'Kestane çıkmış da, topuruna gülmüş', 'Bizim kapıda yemlenip, gidip ellerin follağına yumurtlayan hayırsız tavuk!' temsillerinde aramaya başlamıştır.

Sultan Mahmut, altmışbin beyitlik Şehname boyunca millete, tarihine, kültürüne yapılan saldırılara hiç ses çıkarmamış, hatta bunu cömertçe ödüllendirmiş ama İranlıları yücelten, Türk milletini küçük düşüren o meşhur Şehname daha biter bitmez, daha mürekkebi bile kurumadan öyle bir olay oldu ki, insan ister istemez:

“Hak Teala intikamın kul ile kuldandan alır.

İlmi ledün bilmeyenler bunu kul yaptı sanır.”

beytini yazan şaire rahmet okumak zorunda kalır.

Çünkü Allah öyle sebepler yarattı ki, Firdevsi ve Şehname'ye verdiği destek yüzünden Sultan Mahmut'un başına gelmedik kalmadı. Firdevsi, altmışbin beyitlik eserini bitirip, Sultan Mahmut'a sunduğunda neredeyse seksen yaşındaydı. Sultan Mahmut onun bu büyük başarısından çok memnun kalmış ve vezirine şaire 60.000 altının fillere yüklenerek şaire gönderilmesini buyurmuştu. Vezir ise bunun çok aşırı bir cömertlik olduğunu söyleyerek, padişahı altmışbin gümüş dirhem gönderilmesinin yeterli olacağına ikna etti ve bu meblağ şaire gönderildi. Hediyesi geldiğinde Firdevsi hamamda yıkanıyordu. Altın yerine gümüş gönderildiğini öğrenince buna çok içerledi. Gelen paranın üçte birini hediye getiren Sultan Mahmud'un gözdesi Ayaz'a, üçte birini hamamcıya verdi, üçte birini de bir bardak şerbet karşılığında hamamın yanındaki şerbetçiye verdi. Hediye getiren Ayaz'a da gördüklerini gidip padişaha anlatmasını, böyle büyük bir emekle meydana getirilmiş bir eserin yanında paranın hiçbir kıymetinin olamayacağını belirtmesini söyledi. Sultan Mahmut olanları duyunca, önce kendisini halkın önünde böyle gülünç bir duruma düşüren vezire öfkeleni. Ancak kurnaz vezir, soğukkanlılığı elden bırakmayarak, esas küstahlığı yapanın Firdevsi olduğunu, böylece yıllar boyunca nimetlendiği, sayısız lutuf, ihsan, kerem, iyilik, cömertlik gördüğü, teveccühlerine mazhar olduğu yüce bir padişaha karşı ne kadar nankör bir kimse olduğunu gösterdiğini, zaten kendisinin niyetinin de onun gerçek yüzünü ortaya çokarmak olduğunu, bu yüzden altın yerine gümüş göndermeyi önerdiğini, edep sahibi bir kimse için padişahın gelen ikramın azlığının çokluğunun önemli olmadığını, minnetle kabul edilmesi gerektiğini, hatta ona bir avuç toprak bile gönderilse bunu sürme diye gözlerine çekmesi lazım geldiğini söyleyerek Sultan Mahmut'un bütün öfkelerini Firdevsi'ye çevirmeyi başardı. Sultan Mahmut, kendisini yıllar boyunca kendisini aşırı bir şekilde övüp yücelten Firdevsi'ye hiç toz kondurmaz, çok rağbet edip, değer verirken, baş tacı edip, cömertle ödüllendirirdi. Fakat Firdevsi onu birazcık olsun rencide edecek ve şahsi onuruna dokunacak bir tutum ve davranışta bulununca ona çok öfkelenmiş, onun dinsizliği, imansızlığı, gizli din taşıdığı, Rafıziliği, Şiiliği, gerçek Müslüman olmadığı aklına gelmiş ve Firdevsi denilen o dinsizin fillerin ayakları altında ezdirilmesini emretmişti. Dostları tarafından durumdan haberdan edilen Firdevsi ise büyük bir korkuya ve heyecana kapıldı. Bir fırsatını bulup tekrar geldi ve Sultan Mahmut'un ayaklarına kapanarak af diledi. Bu yalvarmalar, Sultan Mahmut'un kızgınlığını biraz yatıştırmış, ama şairi affetmesine yetmemişti. Ona derhal Gazne'yi terk etmesini emretti.

Dairesine dönüp yol hazırlıklarına başlayan Fuzuli, padişaha Gazne'den ayrılmasından yirmi gün sonra verilmek üzere bir de mektup yazıp bıraktı. Bu mektup, yirmi gün sonra Sultan Mahmut'a sunuldu. Sultan Mahmut, şairin kendisinden yine af dilediğini, tekrar onun gözüne girmek ve kendisini bağışlatmak için yalvardığını, övgüler ve methiyeler düzdüğünü, eşsiz bir kasideyle adını ölümsüzleştireceğini sanıyordu. Fakat mektubu açınca beyninden vurulmuşa döndü, fena halde kızdı. Çünkü Firdevsi'nin kendisini yerin dibine batıran o meşhur hicviyesiyle karşılaşmıştı. Firdevsi'yi yakalamak için her tarafa yaya ve atlı birçok adamlar gönderdi. Onu yakalayıp getirene ellibin altın vaat etti. Ancak bütün çabalarına rağmen şairi yakalamaya muvaffak olamadı. Sultan Mahmut ettiğini bulmuş, Şehname'de millete dolaylı olarak yapılmasına destek ve sebep olduğu saldırıların ve hakaretlerin binlerce kat fazlasına ve ağırına üstelik doğrudan doğruya, hem de baş tacı ettiği Firdevsi tarafından yine bizzat kendisi muhatap olmuştu. Üstelik yüzlerce besleme şairinin kendisi için yazdığı binlerce kasideden hiç birisi, şimdi hiç kimse tarafından hatırlanmazken, Firdevsi'nin hakaretlerle dolu hicviyesi en az Şehname kadar meşhur olmuştur.

Firdevsi önce Herat'a ve Mazenderan'a geçti. Buralarda da kendisini yeteri kadar güvende hissedemediğinden Bağdat'a kaçıp saklandı. Abbasi halifesini ve vezirini öven Arapça kasideler yazdı. Ateşperest eski İran padişahlarının hayatını anlatan ve onları yücelten şiirler yazmış olması nedeniyle herkes kendisine şüpheyile bakıyor, gerçekte Müslüman olmadığını ve gizli din taşıdığını düşünüyordu. Firdevsi, bu kötü intibayı silmek için konusunu Kur'an'dan alan Yusuf ile Züleyha adlı dokuz bin beyitlik bir eser yazdı. Onun Bağdat'ta olduğunu ve büyük itibar gördüğünü duyan Sultan Mahmut, halifeye tehdit dolu bir mektup yazarak suçlunun kendisine iadesini istedi. Tekrar yollara düşen Firdevsi, önce Ehvaz'a, oradan Kuhistan'a geçti. Kuhistan hâkimi Nasır Lek, kendisini resmi ve şatafatlı bir törenle karşıladı. Nasır'ın Sultan Mahmut'la yakın dostluğu vardı. Firdevsi olan biteni kendisine anlattı. Sultan Mahmut'la aralarını fesatçıların bozduğunu, işi bambaşka bir şekle soktuklarını anlattı. Nasır, Sultan Mahmut'a bir mektup yazarak Firdevsi'nin değerini ve suçsuzluğunu ona anlattı. Şairle aralarını buldu. Şairin saraydaki dostları da Firdevsi'nin suçsuz olduğuna, her şeyin vezir Haseni Meymendi'nin başının altından çıktığına onu ikna ettiler. Bunun üzerine Sultan Mahmut, vezirin idamını emretti.

Firdevsi, bu olaydan sonra, padişahın kendisi hakkındaki kanaatinin düzeldiğine inanarak ve memleket hasretine de daha fazla

dayanamadığı için her tehlikeyi göze alarak memleketi Tus'a döndü. Aradan çok zaman geçmemiştir ki, bir gün çarşıda gezerken bir çocuğun onun Sultan Mahmut hakkında yazdığı hicviyeden: 'Eğer padişah soyca da padişah olsaydı, benim başıma altından taç giydirirdi' beytini okuduğunu duydu. Büyük bir korku ve paniğe kapılarak, iniltiyle olduğu yere yıkıldı. Kaldırılıp evine götürüldükten kısa bir süre sonra da hayata gözlerini yumdu (1020). Şehrin ileri gelenlerinden Ebulkasım Gürgani, Şehname'de yazılanların İslam inancına uygun olmadığı gerekçesiyle bütün ısrarlara rağmen onun cenazesinin Müslüman mezarlığına gömülmesine izin vermedi, hatta onun için cenaze namazı kılınmasına da engel oldu. Bunun üzerine cenaze, şehrin dışında, şairin kendi mülkü olan bir araziye gömülmek zorunda kaldı. Kaderin garip bir cilvesi, Firdevsi'nin cenazesi şehrin bir kapısından çıkarken; onun suçsuzluğuna ikna edilen Sultan Mahmud'un kendisine söz verdiği 60.000 altın değerindeki on iki deve çivit yüklü kervanın şehrin diğer kapısından girdiği rivayet edilir.

Hitabettiği milletin gönlünde ve bünyesinde çok büyük ve önemli izler, yankılar ve etkiler uyandıran, Şehname'nin değeri sadece sanat ve bilim ölçüleriyle ölçülemez. İran ülkesinde ve milletinde Şehname kadar sonsuz ve sınırsız etkiler uyandırabilmiş başka bir eser ve başka bir şahsiyet gösterebilmek mümkün değildir. Yüzyıllardan beri İran ve Şehname neredeyse aynı şey olmuşlardır. Firdevsi'den sonra, onun izinden giderek, birçok şair Şehname türü eserler yazılmış, 'Şehnamecilik' diye yeni bir akım başlatılmıştır (Şehname, Firdevsi, Çeviren: Necati Lugal, MEB Yayını, Ankara 1967, Doç. Kenan Akyüz'ün Önsözü, s. I-XXIII).

Firdevsi'nin kendisi de, otuz yıl boyunca iyice yoğunlaştığı, uğrunda büyük acılar, çileler ve sıkıntılar çektiği Şehnamesiyle öz diline, tarihine, kültürüne, milletine ne büyük bir hizmet yaptığının, bu eseriyle milletin ruhunu asırlık ölüm uykularından uyandırmayı başarabildiğinin, çok iyi farkında, ayırdında ve bilincindedir. Bunu:

Besî renc bordem der in sâl-i sî

Acem zinde kerdem bedîn Parsî

(Bu otuz yıl içinde çok büyük sıkıntılar çektim. Ama sonunda Farsça'yı ve İran milletini yeniden diriltmeyi başardım.) beytiyle övünerek dile getirmekte de son derece haklıdır (Süleyman Nazif, Mehmed Akif, Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, s.10)

Bizim devlet adamlarımızdan, yöneticilerimizden, ilim, fikir ve sanat adamlarımızdan Firdevsi'ye ve Şehnamesi'ne içerleyenler çoktur.

Gerçi içerlenmeyecek gibi de değildir. Bunlardan birinin de ünlü ve cihangir Türk hükümdarlarından Timur olduğu söylenir. Rivayete göre, Timur, İran'ı fethettikten sonra Tus'ta, Şehname'nin yazarı Firdevsi'nin mezarına gider ve ona: "Ey Firdevsi! Kalk, kalk da, her satırında kötölediğin mağlup Türk'ü şimdi gör!" diye seslenir.

Halbuki Firdevsi, kendisine gelinceye kadar hiçbir İranlı şairin ve devlet adamının başaramadığı büyük bir işi başarmış, bu işe bir ömür vermiş, bu da yetmemiş, bu işin olmazsa olmazlarından olan sınırsız maddi ve manevi desteği de, eserinin başından sonuna kadar hakaret ettiği Türk milletinin içinden çıkmış bir sultandan sağlamayı da başarabilmiştir. Eğer Sultan Mahmut ve onun desteği olmasaydı bugün ne Firdevsi diye bir şair, ne de Şehname diye bir eser olamazdı. Firdevsi'nin de iddia ettiği gibi, İran milleti ve Farsça, içine sürüklendiği yok oluş sürecinden ve ölüm uykularından bir daha dirilip ayağa kalkamaz, varlığını sürdüremezdi.

Bu yüzden eğer doğruysa, Timur'un yaptığını haklı ve yerinde görmek mümkün, makul ve mantıklı değildir. Timur eğer öfkelenecek, kızacak birini arıyorsa gidip Sultan Mahmut'tan başlaması gerekir, ona: 'Ey Mahmut! Senin eski putperest, ateşperest İran şahlarının maceralarıyla, efsaneleriyle, destanlarıyla ne işin vardı? Senin edebi dile ve sanata dökülecek, kendi millitenin destanları, hikâyeleri, tarihi, dili, kültürü yok muydu? Bunlar için ne yaptın? Bir Türk hükümdarına el âlemin şairlerine kendini övdürüp milletine sövdürmek yakışır mı? Niye kendi milletini yüceltecek güzel işler yapmadın, yaptırmadın?' diye seslense yaptığı daha doğru ve makul sayılabilirdi. Fakat daha da iyisi, doğrusu ve insafı, eskilerin hatalarından, yanlışlarından, doğrularından ders çıkarmak, onları yine de rahmetle anmak, o hatalar bir daha dönülüp düzeltilemeyeceğine göre kendi kendisine dönüp: 'Aman eskilerin yaptığı yanlışları, hataları, ihmalleri biz yapmayalım! Hatta asırların ihmalini telafi için her türlü imkânı seferber edelim de bir an önce bu millet için geçmişini aydınlatacak, geleceğe en güzel ve en doğru şekilde hazırlanıp, yön vermemizi sağlayacak, yeni nesillere ibret olacak, onlara ruh, anlam ve bilinç kazandıracak işler yapmak, milletimize layık eserler ortaya koymak için kolları sıvayalım. Biz de İran'luların Şehnamesini, Yunanlıların İlyada'sını kıskandıracak, kendi Şehnamemizi, milli şiirlerimizi, destanlarımızı, tarihimizi yazalım, yazdıralım. Bunu yapabilecek sanatçılarımızı, şairlerimizi, ediplerimizi destekleyelim, ödüllendirelim!' diye düşünce ve gereğini yapmış olsa kuşkusuz çok daha güzel, çok daha doğru, çok daha hayırlı, onurlu, şerefli ve övülmeye değer bir iş yapmış olurdu. Ama ne yazık ki, ne Timur, ne de ondan sonraki asırlar boyunca gelip geçmiş, dünyaya hâkim olmuş diğer

cihangirlerimiz, ne de bizler bunu yapabilmışız. Daha da acısı, bu gibi konular günümüzde bile hiç kimsenin umurunda bile değildir! Bugün Türkiye’de ne şiir, ne şair, ne edebiyat, ne sanat kalmış değildir. Dolayısıyla aslında biz bize benzeriz! Kimsenin kimseyi kınamaya, suçlamaya haddi de hakkı da yoktur.

Başka milletler, ozanlarının mübalağa sanatının bile hudutlarını aşan abartmalarla dolu aslı astarı olmayan destanlardan kendilerine bir tarih yaratmaya çalışırken, bizim en inanılmaz destanlardan daha olağanüstü ama yaşanmış gerçeklerle dolu tarihimizden haberimiz bile yoktur.

Hindistan’daki Türk İmparatorluğunu kuran Babür Şah’ın hatıralarından; kendisine ve devletine Moğol, bilginlerine de Acem denmesine çok içerlediği açıkça görülmektedir. Hatıralarında kendisinin öz be öz Türk olduğunu haykırır, bu konu üzerinde ısrarla durur, kendilerine Acem denmesinin kabahatini de: ‘Araplar, kendilerinden olmayan herkese Acem derler’ diyerek Araplara yükler. Arapların, Arap olmayan herkese ‘acem’ dedikleri doğrudur ama bu ilk dönem Türk devletletlerindeki, yönetimde, dilde, edebiyatta, kültür ve sanattaki acemleşme, Farşlılaşma, yani yabancılaşma gerçeğini de ortadan kaldırmaz.

SELÇUKLULARDA YABANCILAŞMA

Bütün büyük Müslüman Türk devletlerinde olduğu gibi Selçuklularda da, devlet bir kere kurulup büyüdüktan sonra esas kurucu unsur olan Türkler hemen bir kenara itilmiş, bürokrasi Farşlılara teslim edilmiş, resmi yazışma dili Farsça olmuş, başka unsurlardan müttefikler bulan üst yöneticiler içinden çıktıkları topluma yabancılaşmışlardı. Hatta kendilerine Türkçe değil, Farsça isimler ve unvanlar almaya başlamışlardı. Ünlü Hîve Hanı Ebü’l Gâzi Bahâdır Han, Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Şeceresi) adlı kitabında Selçukluları bu açıdan şöyle eleştirir: ‘Selçukiler, Türkmen idiler. Kardeşiz dediler. Fakat ne ilimize ve ne de halkımıza bir faideleri değmedi. Padişah oluncaya kadar ‘Biz Türkmen’in Kınık uruğundanız’ dediler. Padişah olduktan sonra da ‘Efrâsiyâb’ın bir oğlu Keyhüsrev’den kaçıp, Türkmenlerin eline geçmiş. Orada oturmuş kalmış. Biz onun oğullarıyız. ‘Efrâsiyâb’ın neslinden geliyoruz’ dediler. Adlarını değiştirdiler. 35. nesilden sonra, soylarını götürüp Efrâsiyâb’a dayadılar.” (Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 2001, sayfa 33).

Yabancılaşma sorunu konusunda Osmanlı Devleti'nin de pek parlak bir sicili olduğu söylenemez. Aşıkpaşazâde tarihinde de belirtildiği üzere Osmanlı Devleti dört önemli taife tarafından kurulmuştu. Devletin ve toplumun temeli bunlara dayanıyordu. Aşıkpaşazade'nin yaşadığı 15. yüzyılda, yani yükselme devrinde de oldukça etkin olan bu dört taife, Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm ve Gâziyân-ı Rûm adlarıyla anılıyordular. Yani daha anlaşılır bir Türkçe ile bunlar, Anadolu esnaf ve tüccarı, Anadolu'nun ilim ve maneviyat erleri, önderleri, Anadolu kadını ve Anadolu gazileri idi. Fakat daha sonra özellikle de devlet artık bir imparatorluk haline geldikçe, bunlar devlet yönetiminden bir şekilde yavaş yavaş dışlandılar ve tasfiye edildiler. Bunların yerine devlet yönetiminde bunlara pek de iyi gözle bakmayan ilmiyye sınıfı ile devşirme kökenlilerden oluşan seyfiyye sınıfı, kalemiyye sınıfı gibi, yani bugünün tabiriyle askeri ve sivil bürokrasi diye isimlendirebileceğimiz, yeni sınıflar türemeye ve etkin olmaya başladılar.

Oğuzlar tarafından kurulan koskoca Selçuklu İmparatorluğu, bu tür yabancılaşmaların bir sonucu olarak yine Oğuz kabileleri tarafından savaş meydanında yenilerek tarih sahnesinden çekilmek zorunda bırakılmıştır. Yabancı unsurlarla işbirliği içine girip, kendi halkına düşmanca davranan, halkı yıldırıp canından bezdirecek düşmanca politikalar izleyen Selçuklularda, üstüne üstlük Sultan Sencer (saltanat dönemi: 1118-1157) bir de göçebe Oğuzları kılıçtan geçirmeye kalkışınca, can havliyle direnen göçebeler Selçuklu ordusunu yenerek darmadağın etmişler, Sultanı da esir almışlardı (1153). Sultan Sencer, onların elinde üç yıl esir kaldı. 1156 yılında serbest bırakılıp esaretten kurtulduktan kısa bir süre sonra da öldü (1157). Bu arada da koskoca imparatorluk dağılıp parçalandı.

Selçukluların Anadolu kolu da; Farşılılaşmanın ve Fars taklitçiliğinin etkisinde kalarak, bürokrasisini Fars kökenli bürokratlara teslim etmiş, devlet dili olarak Farsçayı kullanmış, Türkleri ve Türkçeyi dışlama, öteleme, iteleme, horlama yanlışlığını sürdürmüştür. Aşık Paşa 1329'da yazdığı Garipnâme'sinde halk ve devlet ayrışmasını şu sözlerle ortaya konmaktadır: "Türk diline kimseler bakmaz idi/Türklerle hergiz gönül akmaz idi".

Bunun sonucu olarak Türkmenler 1240 yılında ayaklanmışlar, Babai isyanları olarak adlandırılan bu isyanlar kanla bastırılmışsa da esas kurucu unsurunun desteğinden mahrum kalan ve iyice zayıflayan devletin 1241 yılında başlayan Moğol saldırılarına karşı için direnebilecek gücü

kalmamıştı. Halkın gözünde artık İran taklitçisi ve Moğol işbirlikçisi olarak görülmeye başlayan Konya Selçuklularının etkileri ve nüfuzları gittikçe azalarak onlar da tarih sahnesinden silinmişlerdir.

OSMANLILARDA YABANCILAŞMA

Osmanlı İmparatorluğunu kuran bu ‘Türk karabudun’, bu esas unsur, bu kurucu irade zamanla daha önceki Türk devletlerinde olduğu gibi yine unutuldu, göz ardı edildi. Bunlar özellikle eğitilmedi, öğretilmedi, cahil bırakıldı, iktidara da talip olmasınlar diye servet ve zenginlik sahibi olmalarının önü kesildi, ilmiye, seyfiye, kalemiye sınıfı gibi devlet yönetiminde söz sahibi olabilecekleri yerlere, sınıflara yaklaştırılmadı, eğitimden, devlet ve hükümet yönetiminden, idareden, askeriyeden tamamen dışlandılar, kendi öz devletlerine, hatta kendilerine bile yabancılaştırıldılar.

Osmanlı devlet yöneticilerindeki hatta hanedanındaki yabancılaşma yalnızca sıradan halka karşı değil bizzat içinden çıktığı kendi aşiretine karşı da söz konusuydu. Osmanlı Devleti’ni kuran Karakeçili Aşireti, kendisine yeni bir yurt aramak için Ortaasya’dan Anadolu’ya gelmiş, bu amaçla Anadolu’da 7 000 kilometreden fazla bir yol kat etmişti. Önce Ahlat’a gelip yerleşen aşiret, daha sonra Suriye taraflarına inmiş, daha sonra tekrar yukarılara çıkarak Siverek taraflarına yerleşmişti. Kayseri, Erzincan, Ankara gibi neredeyse Anadolu’nun Türk hâkimiyetindeki bütün yerlerini dolaştılar. Bu uzun ve yorucu yolculuklar sırasında kimileri gittikleri yerlerde kaldılar, kimileri de usanıp eski yurtlarına geri döndüler. Eski yurtlarına geri dönenlerin ne olduğunu hiç bilemiyoruz. Fakat uğradıkları yerlerde kalanlar, Osmanlılar gibi bir ad, san sahibi olmadılar. Üstelik Siverekte kalanlar gibi bazıları dilleri, kimliklerini, kişiliklerini bile kaybettiler. Bu aşiretten gaza ruhuyla Söğüt’e gelip yerleşenler, diğer Türkmen boyları, Ahiler, dervişler ve diğer gazi alp erenlerle de birleşip bütünleşerek, altıyüzyıldan fazla hüküm süren dünyanın gelmiş geçmiş en büyük İmparatorluklarından biri olan Osmanlı İmparatorluğunu kurdular.

Osmanlılar, devletin esas unsurunun ve karabudunun yanında kendi içinden çıktıkları çıktıkları öz aşiretlerini de öylesine unuttular ki, Devlet Ana diye bilinen ve kocasının ölümünden sonra boy beyi olan, Osman Gazi’nin babaannesi, Ertuğrul Gazi’nin annesi Hayme Ana’nın mezarı bile asırlarca unutulmuştu. Osmanlı hanedan üyelerinden her birine görkemli

türbeler yapılırken Hayme Ana'yı hatırlamak ve ona uygun bir mezar yaptırmak asırlarca kimsenin aklına bile gelmemiştir. Hayme Ana'nın mezarının tamamen kaybolmaması için üzerine bir türbe yaptırmak ancak II. Abdülhamit döneminde, yani Osmanlı'nın son dönemlerinde mümkün olabildi.

Anadolu Türklüğü bu sefer de yine hakaniye sülalesinden Osmanlıların etrafında kenetlenerek muazzam bir devlet kurmuşlardır. Fakat devlet büyüdükçe Türkler yine yavaş yavaş devlet yönetiminden uzaklaştırılmaya başlamış, İmparatorluk haline geldikten sonra hepten dışlanmış, merkez taşra çatışması gittikçe daha da şiddetlenmiş ve derinleşmiştir. Devlet kapısında kalemiye ve seyfiye sınıfına girme yolu (yani sivil ve askeri bürokrasi yolu) Türklere tamamen kapanmış, sadece ilmiye yolu o da kısmen açık kalabilmişti. Türk kökenli âlimler ve müderrisler bile İstanbul'da horlanıyorlar, alaya alınıyorlardı. Kendisi de Tokatlı bir Türk olmasına rağmen, II. Bayezit dönemi alimlerinden Molla Lütfi'nin çağdaşı başka bir alim için şu sözleri sarf ettiği söylenir: 'Bir derme çatma kürklü, bir düzme koşma Türk, layık değildir ki Sultan Müderrisi ola!' (Osmanlıda Karşı Düşünce ve İdam Edilenler, s. 167).

Selçuklu ve Osmanlı dönemi vakayinamelerinde, edebi eserlerinde ve başka bazı yazılı kaynaklarında bile Anadolu ve Balkanlardaki Türkler için 'Etrâk-i bî idrak' (=Akılsız, anlayışsız Türkler), eşek Türk, kaba Türk, nobran (cahil) Türk gibi aşağılayıcı tabirler kullanıldığına rastlanabilmektedir. Asıl kurucu öge durumundaki Türklerin yönetimden dışlanması yetmezmiş gibi eğitimsiz, cahil, biçare bırakılıp ardından da ekabir takımı tarafından bunun alay, hakaret ve horlama konusu yapılması bizim siyasi tarihimiz açısından üzüntü ve acı verici bir durumdur. Yönetici kesimin kendi milli kimliğinden uzaklaşması sonucu halkla yönetim birbirinden uzaklaşmış, birbirine yabancılaşmış, hatta düşman olmuştur. Bürokratlar halkı bir numaralı devlet düşmanı olarak yaftalıyor, Divan-ı Hümayun Katibi Hafız Hamdi Çelebi'nin 1492'de: 'Baban bile olsa, Türk'ü katlet!' şeklinde yazdığı gibi hedef tahtasına bile koyabiliyorlardı.

Baskı ve dışlamaların üstüne bir de ağır vergiler binince Türkmen boyları kendi kurdukları devletlerine, yani Osmanlı Devletine hem de en güçlü olduğu dönemde isyan etmeye, başkaldırmaya başladılar. Türk milleti, kendisini kendi elleriyle, kanı, canı ve teri pahasına kurduğu öz devletinin ihanetine uğramış, köle durumuna düşürülmüş hissetmeye başlamıştı. Kendi kurduğu devletinin yönetiminden dışlanmasını, bu devlete başkalarının hükmetmesini içine sindiremeyen Türk halkı, kendisini ezen, sömüren,

horlayan, dışlayan, hayatı çekilmez hale getiren bu zorlamalara karşı tepkisini, Anadolu'nun her tarafında patlak veren Celali İsyanlarıyla gösterdi. Anadolu'da ortaya çıkan bu isyanlar ve ayaklanmalar; dışlanmışlığa, kendi devletinin ihmaline ve ihanetine uğrayan Türk halkının buna tepkisinden başka bir şey değildi. Çünkü bu dışlanma, Türk halkının hayatını şiddetle zorlaştırıyor, yaşanmaz hale getiriyor, onu eziyor, sömürüyordu. Osmanlı'nın bu zihniyeti, Türk kitlelerin aşağıdaki ve benzer dizeleriyle eleştiri yağmuruna da tutuluyordu.

Şalvarı şaltak Osmanlı,
Eyeri kaltak Osmanlı,
Ekende yok, biçende yok,
Yiyende ortak Osmanlı!

İran'a yerleşmiş Türk kökenli Sünni bir tarikat olun Safevi tarikatı önde gelenleri, Osmanlılardaki bu Türkmenlere yabancılaşma gidişatından kendileri açısından siyasi bir kazanım elde etmeyi düşündüler, şeyhlikten şahlığa geçiş için Sünnilikten de Şiiliğe geçtiler. 15 yaşında devletin ve tarikatın başına geçen Şah İsmail, Anadoludaki Türkmen gücüne dayanarak ortaya çıktı, şahlık davasına kalkıştı. Hatayi mahlasıyla yazdığı Türkçe lirik şiirleri ve besteleri dillerde dolaşüyor, Anadolu'nun Türkçe çalıp söyleyen halk ozanlarını da kendi tarafına çekerek Türkmenler arasında olağanüstü etkili bir propaganda faaliyetine girişiyordu. Osmanlı tarihçisi Hoca Saadettin Efendi bu durumu şu beyitte özetlemektedir:

Başına tac aldı çıktı o pelid,
İtti bûdrak Etraki mürid.

Türk kökenli, Türkçe yazıp söyleyen ozanların, aydınların Osmanlı yönetiminde nasıl dışlandıklarını Trakyalı ozan Mesihi (ölümü 1512) şöyle tespit etmektedir:

Mesîhî gökten insan sana yer yok!
Yürü, var gel Arap'tan ya Acem'den.

Kısacası Osmanlılar da, onlardan önce yine Türk unsurlar ve Türk karabudunu tarafından kurulmuş Gazneliler, Selçuklular gibi başka Türk devletleri de, esas unsur ve orta direk niteliğindeki Türkleri, Türkmenleri, Türk karabudununu hep ihmal etmişlerdir. Ya da onlara böyle hissettirmişlerdir. Türklük bilincine sahip olan, var olmak, varlığını kıyamete kadar sürdürmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, her zaman malını, canını, cananını her şeyini fedaya hazır olan, hatta fakirlik, yoksulluk, ihmal edilmişlik dönemlerinde bile 'Malım yok, canım kurban!' diyebilecek kadar fedakâr olan bu karabudun, her şeye rağmen özünü, cevherini muhafazaya çalışmış, yöneticilerinin aklı selime yönelmelerini hep umutla beklemiştir. Nitekim devlet de her başı sıkıştığında yine bunlara

başvurmak, çareyi yine bunlarda aramak zorunda kalmıştır. Osmanlı'nın yıkılış dönemlerinde, farklı unsurlardan oluşmuş toplumda ortaya çıkan ve gittikçe yaygınlaşan çeşitli huzursuzluklar, başıbozukluklar, iç karışıklıklar, dış saldırılar, savaşlar en çok da halkın geniş kesimlerini teşkil eden bu karabudunu, ortadireği vurmıştır. Çaresizlik, yoksulluk, yoksunluk, salgın hastalıklar, yolsuzluklar, talanlar milleti asırlarca canından bezdirdi. Fuzuli'nin: 'Dert çok, hemdert yok, düşman kavi, talih zebun' dediği bir ortam söz konusuydu. Anadolu'nun Müslüman Türk'ü acılarını, dertlerini, sitemlerini Allah'tan başka arz edecek bir yer bulamıyor, kimbilir hangi cephelerde, hangi meçhul kahraman için söylenmiş olan şu Çorum türküsünde olduğu gibi bazen yanık türkülere döküyordu:

Elveriyor, elveriyor!

Ortadirek bel veriyor!

Döndüm baktım sağ yanıma,

Yiğit Mehmet can veriyor!

Bacon'un Denemeler'inden birinde belirttiği gibi, 'Vergiler altında ezilen kavimler asla cesaretli ve kahraman olamazlar. Tıpkı bir milletin hem aslan, hem de ağır yük altında ezilen eşek olamayacağı gibi...' Halk zulüm ve baskıdan başka bir şeye gerek duyulmadan itaat altına alınırken, yalnızca devlet görevlileri hiçbir baskı görmeden tam bir serbestlik içinde yaşıyorlardı. Genellikle halka her türlü hakareti yapma hakkına da sahip olduklarını sandıklarından daha da çekilmez oluyorlardı.

Devletin en üst yönetim kademelerinde görev alanlar bile devleti ve milleti yıkıma götüren büyük felaketlerden kendilerine çıkar sağlamaya milletin kurtarmak için günlük nafakasını, varını yoğunu, canını, her şeyini yine çekinmeden ortaya koyan yine yılların ihmaliyle elinde avuncunda hiçbir şeyi kalmamış bulunan Anadolu Türk'üydü. 'Ya istiklal, ya ölüm!' parolasıyla her türlü üstün savaş silahlarıyla donatılmış, dünyanın en büyük ordularına karşı direnmeye çalışmış, sonuçta da olağanüstü, inanılmaz bir zaferle mücadelesini taçlandırmıştı. Fakat çektiği çilelerden de kazandığı zaferlerden de milletin gerektiği gibi bir yarar sağlayabildiği söylenemez. Milletin büyük ümitler beslediği yeni dönemde de milletin geniş kesimlerinin kısmetine eskiden olduğu gibi yine hayal kırıklıkları, yine acılar, hüznler, kederler, yeni yükler, külfetler, mükellefiyetler düşmüştür.

CUMHURİYET DÖNEMİ YABANCILAŞMASI

Eski devirlerde ve dönemlerde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de köylü-kentli, dindar-laik, ilerici-gerici, çağdaş-çağdışı gibi gibi ayrımlar toplum bünyesinde büyük yaralar açmış, çeşitli toplum kesimleri arasında nimet külfet dengesini sağlayabilecek sağduyulu yaklaşım sergilenememiş, 'Köylü efendimizdir!' gibi sloganlar hep lafta kalmış, uygulamaya yansıtılmamıştır. Cumhuriyet döneminin çağdaşlaşma ve modernleşme

çabalarından istenen sonuçların alınamamasında Cumhuriyet kentlisinin ve devrimcisinin köylüye yaklaşımındaki otoriter tutumun çok büyük rolü vardır.

Milletimiz, yöneticilerinin ve elitlerinin bu tür yabancılaştırıcı, ayırıcı, öteleyici, itileyip kakalayıcı anlayışlarından, davranışlarından çok büyük acılar ızdıraplar çekmesine rağmen derdini de bir kimselere anlatamamış, hep içine gömmek zorunda kalmıştır. Cumhuriyetin daha ilk yıllarında yaşanan şu olay, asırlardır sürüp gelen yabancılaşma olgusunu net bir biçimde ortaya koymaktadır:

“Yeni dönemin önde gelen aydınlarından ve yazarlarından birisi o zamanlar büyük ölçüde bağık ve bahçelik olan Keçiören taraflarında oturmaktadır. Komşusu da hem mutlakiyet, hem meşrutiyet dönemlerini yaşamış, oldukça yaşlı, okuma yazma bilmeyen ama arif denebilecek nitelikte olgun bir Anadolu Müslüman Türk’üdür. Cumhuriyet aydını ve yazarı yapılan değişikliklerden, yeniliklerden ve devrimlerden çok mutlu ve umutlu olmasına rağmen ihtiyar komşusunda aynı mutluluğu ve umudu göremez. Yeni rejim ve yeni dönemle ilgili olarak komşusunun gerçek fikir ve düşüncelerini merak eder. Bir gün samimi ve senli benli bir sohbet sırasında onu çözmek ve konuşturmak için kendisine sorar:

- Amca! Allah daha uzun ömürler versin ama maşallah sen bir hayli uzun bir ömür yaşamışsın. Sanıyorum, mutlakiyet dönemini de, meşrutiyet dönemini de gördün. Şimdi de Cumhuriyet dönemini yaşıyorsun. Ne dersin? Sence hangisi daha iyi? Hangisini daha çok beğeniyorsun?

Komşusunun fikir ve düşüncelerini çok iyi bilen yaşlı adam, başına bir iş açılmasından korkarak, gerçek fikir ve düşüncelerini söylemek istemez. Adamcağız:

- Ben, ne bilirim evladım! Senin de bildiğin gibi, ben cahil, köylünün tekiyim. Böyle şeylere bizim aklımız, fikrimiz ermez! En iyisini büyüklerimiz bilir. Allah devlete millete zeval vermesin! Devlet bizim devletimiz, millet bizim milletimiz! gibi yuvarlak sözlerle karşısındakini geçiştirmeye çalışmış ama öteki vazgeçmemiş.

- Amca, benden korkup çekinmene gerek yok! Benden sana hiçbir zarar gelmez! Ben sadece senin samimi fikrini ve duygularını merak ediyorum. Bak neredeyse yaşın seksene gelmiş! Birbirinden farklı üç ayrı devir ve dönem yaşamışsın. Bu üç devir arasındaki farkları göremeyecek bir kimse de değilsin. Niye benden gerçek fikirlerini saklıyorsun?

- Hayır evladım, benim hiç kimseden, hiç bir şey sakladığım yok! Evet, dediğin gibi, bizim memleketimizde yönetimler, iktidarlar, sistemler hep değişiyor ama benim gibi köylüler için hiçbir şey değişmiyor. Bu yüzden ben sana ne söyleyeyim?

- Nasıl yani?

- Nasıl olacak? Söylediğin gibi ben üç ayrı devir ve dönem yaşamış bir ihtiyarım. Mutlak padişahlığı da, meşrutiyeti de gördüm ve yaşadım. İşte şimdi de cumhuriyet dönemini gördüm ve yaşıyorum. Fakat ben, her üç dönemde de benim gibi köylüler için hiçbir şeyin, bizim hayrımıza ve lehimize değiştiğini görmedim. Eskiden, mutlak padişahlık ve meşrutiyet döneminde biz köylüler devletin aklına sadece iki şey için gelirdik: Devlet sürekli savaş halinde ve borç içinde olduğu için, bizi de savaşlarda ölecek askere, borcu ödeyecek vergiye ihtiyaç duyduğu zaman hatırlıyordu. Zaten bizden başka asker ve gelir kaynağı da yoktu. Bu yüzden de devletimiz ikide bir bizi: ‘Savaş var! Gelin, devlet ve millet için savaşacaksınız, gerekiyorsa öleceksiniz!’ diye silahaltına çağırıyordu. Biz de ne yapalım, hemen koşar, din ve devlet, mülk ve millet kurtulsun diye savaşır ve ölürdük. Asırlardan beri sürüp gelen savaşlar ve israflar yüzünden bizim devletimizin bir türlü iki yakası bir araya gelmez. Devletin de bizden yani köylülerden başka gelir kaynağı yok. Devletimiz her başı sıkıştığında: ‘Paraya ihtiyaç var, vereceksiniz!’ diye elimizdekini avucumuzdakini çekip alıyor. Üç devir gördüm ama ben bunun değiştiğini hiç görmedim. Nitekim şimdi Cumhuriyet döneminde de değişen bir şey yok! Tahsildarlar geliyorlar, neyimiz varsa neredeyse hepsini alıp götürüyorlar. Allah korusun, bugün bir savaş çıksa yine savaşmak ve ölmek için çağırılacak olanlar bizleriz! Ama milletin, köylünün açlığını, sefilliğini, çaresizliğini, cahilliğini ve perişanlığını hiç kimse umursamıyor. Evlat biliyor musun, beni neyi özlüyor, neyi düşünüyorum?

- Neyi Amca?

- Acaba bir gün gelecek, bizim devletimiz ve devlet adamlarımız bizi hayırlı ve bizim lehimize bir şey için arayıp soracak mı? Bir gün bize de: ‘Şimdiye kadar size çok haksızlıklar yapıldı. Üzerinize çok ağır yükler yüklendi. Ama artık mimetler ve külfetler daha adil bölüşülecek. Boşu boşuna ölenler hep siz olmayacaksınız. Bundan sonra ezilmeyeceksiniz, üzülmeceksiniz, barış, huzur ve mutluluk içinde yaşayacaksınız! Artık hep verip durmayacaksınız. Nimetlerden payınızı siz de alacaksınız! Yani bize de: ‘Ölmeyin, yaşayın!’, ‘Vermeyin, alın! Şunlar da sizin olsun!’ diyecek birileri acaba bir gün olabilecek mi? Ne diyelim, çıkmadık candan ümit

kesilmez! İnşaallah bir gün o da olur! Ben hiç ümidimi yitirmedim, hala da muhafaza etmeye çalışıyorum.”

Gerçekten de Ankara hükümeti kurulur kurulmaz, TBMM'nin çıkardığı ilk kanunlardan biri Ağnam Vergisi Kanunu yani büyükbaş hayvanlardan alınan vergiler olmuştur. 24 Nisan 1920 tarihli ve 15 sayılı kanunla, Ağnam Vergi oranı dört kat arttırıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ağnam resmi, 'hayvan sayım vergisi' olarak varlığını ismen sürdürdü. 1924 bütçesinde âşâr, arazi vergisi ile birlikte ağnam vergisi devlet gelirlerinin % 35'ini oluşturuyordu. Ancak verginin payı giderek azalmaya başladı. Bütçe gelirlerindeki payı 1938de % 19 iken, 1959'da % 0.5'e düştü. Nihayet 1962'de tamamen kaldırıldı.

Arapça “ğanem” kelimesinin çoğulu olan “ağnam”, koyun, koyunlar anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde Adet-i ağnam diye de adlandırılan bu vergi türü hayvanlardan alınan bir vergidir. “Resm-i ğanem”, “resm-i merâ” ve “koyun resmi” gibi isimler de alan bu verginin miktarı zamanla değişik olagelmıştır. Önceleri zekât gibi aynî olarak tahsil edilen bu vergi, daha sonra koyun başına belli nispetlerde akçe cinsinden alınmaya başlanmıştır. Bu vergi keçi ve koyun sayısına bağlı olarak tahsil edildiğinden, herkes elinde ne kadar malı varsa doğru olarak yazdırmak zorundaydı. Mal saklamanın, gizlemenin önemli cezaları vardı. Ama zaten geçimini sağlamakta zorlanan Anadolu köylüsü, malını devletin elinden kurtarabilmek için yapmadığı cambazlık kalmıyordu. Cumhuriyet dönemindeki ünlü ‘Senin yaptığını Çorumlu yapmadı’ fıkrası da böyle doğmuştu.

Bu ihtiyar Anadolu köylüsünün de belirttiği gibi, asırlardan beri hep ölen, hep veren, hep fedakârlıkta bulunan Anadolu'nun Müslüman Türk halkı ancak yeni yeni nefes alabilmeye, devletin ve milletin nimetlerinden yararlanmaya başlayabilmiştir. Geçmişin acı hatıralarından da gerekli dersler çıkarılarak, devlet ve millet, fert ve toplum, yönetenler ve yönetilenler arasındaki yabancılaşımların, ötekileştirmelerin önüne geçilebilmesi, milletimizin özellikle cahil, eğitimsiz, mesleksiz, sanatsız yoksul bırakılmış kesimlerinin daha varlıklı, daha karnı tok, sırtı pek hale getirilerek, topluma daha fazla entegre olabilmelerinin sağlanması, halkımızın tamamını iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel bakımdan kalkındırarak, daha iyi duruma getirecek, buna imkân ve fırsat hazırlayacak yeni hukuki düzenlemelerin yapılması, buna uygun yeni ve ileri bir nizam ve sistem geliştirilmesi milletimizin umutla ve özlemle beklediği, yönetim görev

ve sorumluluğunu üstlenenlerin de boyunlarının borcu ve en acil görevlerindedir.

MİLLETİMİZ KENDİNE YABANCILAŞMIŞ YÖNETİMLERDEN İNTİKAMINI HEP ALMIŞTIR

Derler ki ‘Milletin hesabı her zaman tutmasa da, ahı mutlaka tutar!’ Bu millet de tarih boyunca kendine ihanet edenlerden, uzaklaşıp yabancılaşanlardan, onu düşman belleyenlerden intikamını her zaman ve çok acı bir biçimde almıştır. Bunu da iki ilginç olayla örneklendirelim.

SARI UYGURLAR ÖRNEĞİ

2008 yılında resmi bir heyetle Doğu Türkistan’a gitmiştik. Çinliler bizi, Turfan’a da götürdüler. Burada Turfan Uygurlarının tarihi başkenti olan Yargül’ü gezdirdiler. Burası iki kola ayrılmış bir nehir yatağının ortasında, etrafı yüksek yarılarla ve surlarla çevrili, çok geniş bir alana yayılmış, tarihi kalıntılarla dolu bir saray şehirdi. Burayı gezerken çok geniş bir alana yayılmış yüzlerce küçücük mezar dikkatimi çekti. Türkçe konuşan Çin’li rehberle aramızda şöyle bir konuşma geçti:

- Bunlar ne böyle? Bana sanki çocuk mezarlarıymış gibi geldi?
- Evet, haklısınız! Bunlar çocuk mezarlarıdır.
- İyi ama burada bu kadar çok çocuk mezarının ne işi var? Bunlar eski Uygurlardan mı kalma, yoksa sonraki dönemlerde buraya konmuş.
- Yok yok, sonradan değil. Turfan Uygurları döneminden kalma. Biliyorsunuz, Turfan Uygurları Budizm dinine mensuptular. Hakan da bu dinin en büyük rahibi, en yüksek din adamı konumundaydı. Budizm’de reenkarnasyon yani ruhun bir bedenden başka bir bedene geçtiği inancı vardır. Hakan, bu çocukların ruhları da kendisine geçsin, böylece daha sağlıklı ve daha uzun ömürlü olsun diye özellikle yeni doğmuş sağlıklı ve gülbüz çocukları toplatıp seçiyor, bunları kendisi için kurban ettiriyordu. Cesetlerini de özel olarak yaptırdığı bu mezarlara gömdürüyordu. Bu mezarlar işte bu şekilde kurban edilmiş çocukların mezarlarıdır.

- Peki ama burada yüzlerce mezar var! Bu çocukların anaları, babaları yok muydu? Kendi çocuklarının kurban edilmesine niçin ve nasıl razı olabiliyorlardı? Yoksa bu insanlar da çok dindar Budistler miydi?

- Yok canım, ne dindarı, ne Budisti? Turfan Uygurlarında halkın çoğu Budist değildi! Budizm de halkın değil, yönetici seçkin sınıfın diniydi. Hiç kimse yok yere, çocuğunun elinden alınıp, göz göre göre kurban edilmesine elbette razı olmaz. Ama ne yapsınlar? Yönetim gücünü, iktidarı ve askeri gücü ellerinde tutan yöneticilere karşı ilk zamanlar halkın yapabileceği hiç bir şey yoktu. Zaten halk da en sonunda fırsatını bulur bulmaz yapacağını yapmış, bunun acısını ve intikamını Budist yöneticilerden çok acı ve ağır bir şekilde çıkarmış.

- Nasıl?

- Anlatıldığına göre Karahanlı Devleti İslamiyet'i kabul ettikten sonra halk, Büyük Türk Hakanı sıfatıyla tahtta oturan Satuk Buğra Han'a başvurmuşlar. Kendilerini Budist yöneticilerinin baskılarından, zulümlerinden ve işkencelerinden kendilerini kurtarması için onu yardıma ve imdada çağırılmışlar. Satuk Buğra Han, ordusuyla gelip ve şehri kuşatmış. Fakat halk yönetici sınıfa çok kızgın olduğu için, Satuk Buğra Han'a:

- Hakanım! Şimdi siz artık bu işe karışmayın. Bu işi bize bırakın! Bizim bu adamlardan alınacak öcümüz var. Biz yıllarca bugünü bekledik. Eğer hincimizi, öcümüzü bunlardan kendimiz almazsak içimiz rahat etmez, gözümüz açık gider. En iyisi siz burada bir süre bekleyin! Bundan sonra olacakları sadece seyredin! Biz, bunların hakkından geliriz! Ama eğer gelemesek, siz o zaman harekete geçin, ne yaparsanız yaparsınız! demişler.

- Peki, halk gerçekten bunların hakkından gelebilmiş mi?

- Gelmiş, gelmiş, hem de nasıl? Karahanlı ordusunun hiçbir şey yapmasına gerek kalmadan Uygur Hakanı ve askerleri ortadan kaldırılmış. Budist mabetleri, heykelleri, yapıları yerle bir edilmiş. İşte bu gördüğünüz hale getirilmiş.

Çin'li rehberin anlattıkları gerçekten ibret vericiydi ve ilk İslamlaşma döneminde Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın ve diğer Müslüman Türklerin yaptıkları savaşların nasıl savaşlar olduğunu, ne amaçla yapıldığını çok güzel açıklıyordu.

BÜYÜK SELÇUKLULAR ÖRNEĞİ

Halkın kendisine yabancılaşmış, hatta düşman olmuş yöneticilerinden intikam alması durumu, ‘Büyük Selçuklular Devleti’ için de geçerlidir. Devlete adını veren Oğuzların Kınık boyundan Selçuk Bey, Aral Gölü ile Hazar Denizi arasında hüküm süren Oğuz Yabgu Devleti'nin Sü başısı yani başkumandanı idi. Devlet yönetiminde Yabgu'dan (hükümdar) sonra ikinci en üst makam olan bu görev de hükümdarlık gibi irsi bir makamdı. Bu göreve gelebilmek için de han soyundan (Açına, Aşına, Asena soyu) olmak gerekiyordu. Babası Dukak Bey 903 yılında öldürülünce, Selçuk Bey, babasının yerine 17-18 yaşlarında Sü başı oldu. Genç yaşında böyle yüksek bir mevkie ulaşan Selçuk Bey'in devamlı artan bir itibarı, Yabgu ve eşini telaşlandırdı. Onu başlarından atmak için çareler aramaya başladılar. Olup bitenleri öğrenen ve öldürülmekten çekinen Selçuk Bey, kabilesiyle birlikte oradan ayrıldı. Güney yoluyla, muhtemelen 915 yılına doğru, Seyhun Nehri kenarındaki Cend şehrine geldiler. Bölge ve şehir, İslam ülkelerine geçişte bir hudut durumundaydı, halkının büyük çoğunluğu da Müslümandı. Selçuk Bey'in idaresindeki Türkler de burada kısa zamanda İslam'ı kabul ettiler. Bu durum, Yabgu ile aralarını daha da açtı. X. Asır boyunca devam eden bu rekabet ve anlaşmazlık sayıları gittikçe artan Müslüman Oğuzların Yabgu'dan uzaklaşıp isyancı Selçuk Bey'e yanaşmaları ve onun etrafında toplanmaları sonucunu doğurdu. Müslümanların desteğiyle büyük bir güç haline gelen Selçuk Bey: "Müslümanlar, gayrimüslimlere haraç vermez!" diyerek Yabgu'nun haraç memurlarını kovdu ve bağımsızlığını ilan etti. Selçuk Bey'in, gayri Müslim Yabgu'ya haraç vermeyerek bağımsızlığını ilan etmesi, Müslüman olmayanlarla mücadeleye girişmesi, çevredeki Müslümanlar arasında tanınıp itibar kazanmasına yol açtı. Oğuz Yabgusuna karşı olan Müslüman Türkler, onun etrafında toplandı. Müslümanlardan aldığı destekle Selçuk Bey, Müslüman olmayan Türklerle yaptığı savaşlarda üstün başarılar ve gittikçe artan büyük bir şöhret kazandı. 990'da Selçuklular, Sü-başılıktan yani Oğuz devletinin başkumandanlığından Yabguluğa yani hükümdarlığa yükseldiler. Büyük Selçuklu Devletinin temellerini atan Selçuk Bey; 1000 yıllarında 100 veya 115 yaşlarında iken vefat etti.

Aynı Selçuklular, daha sonra Türk adet ve törelerinden uzaklaşarak geleneksel Orta Doğu sultanlarının gösterişli yaşamlarını benimsediler, kendi halklarının, milletlerinin ve kabilelerinin tabanlarına yabancılaştılar.

Son etkin Büyük Selçuklu Sultanı olan Sancar (1118-1157) 1141'de isyancı Oğuz kabile üyelerince yenilgiye uğratılıp esir alındı ve hapiste tutuldu (1153-1156). Böylece o koca imparatorluk yine onu kuran unsurlar tarafından tarih sahnesinden silinmiş oldu. Bu da din seçiminde de, başlarındaki yönetimi ve iktidarı belirlemekte de Türk milletinin pasif değil, çok aktif bir millet olduğunun açık delilidir.

Selçuklularda resmi yazışmalar Farsça yapılıyordu. Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İslami ilimlerin eğitim ve öğretiminin yapıldığı ve zamanın fen bilimlerinin de öğretildiği çeşitli bölümlere, fakültelere sahip, üniversite mahiyetinde büyük eğitim kurumları, medreseler yaptırıldılar. Bunların en büyüğü, Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'ydi. Medreselerde eğitim dili Arapça'ydı. Halk ve Ordu kesimi ise Türkçe konuşuyordu. Türkçe eğitim kurumları açılmamış olması, Türkçe'nin ilim dili olarak kullanılıp geliştirilmemesi, Selçuklular döneminde Türk dilinin gelişimini yavaşlatmıştır.

TÜRK'TEN DAHA TÜRK YABANCI

Yabancılaşma denilince genelde aklımıza, yabancı kökenli bazı yöneticilerin, bizim en üst yöneticilerimizi bir şekilde aldatarak, kandırarak, milleti, ülkeyi ve devleti yabancı boyunduruğuna sokuncaya kadar uğraşmaları ile ilgili olaylar, olgular ve anılar geliyor. Ama tarihimizin her döneminde önemli istisnaları da vardır. Sonradan Türk olmuş bazı kimseler arasında, anası babası Türk olduğu halde kendi özüne, milletine, kültürüne yabancılaşmış olanlardan çok daha şuurlu, bilinçli gerçekten Türkleşmiş olanlar da vardır. Bu güzel ve olumlu örneklerle sadece İslami dönemde değil, İslam öncesi dönemde de rastlanmaktadır. İşte bundan ikibin küsur yıl önce, üstelikte Çin Yıllıklarında anlatıldığı üzere, Hun İmparatorluğunda yaşanmış gerçek bir olay:

“Mete Han öldükten sonra yerine oğlu Gök Han geçmişti. Gök Han tahta çıktığı zaman, Çin İmparatoru Çin prenseslerinden birini Hun Hakanı'na eş olarak verdi. Hun Sarayına gelin gidecek kıza refakatçi olarak da daha sonra Hun sarayında vezir olacak olan Cung-Hang-Yüeh görevlendirildi. Refakat görevi biten Cung-Hang-Yüeh, bundan sonra her

nedense bir daha Çin'e dönmek istemedi. Hun ülkesinde ve Hakan'ın yanında kaldı. Akıllılığı ve bilgeli sayesinde de çok kısa zamanda vezirliğe kadar yükseldi. Çin tarihçileri, bu vezirden, Çin'e ihanet etmiş ve tamamen Hunlardan yana tutum ve tavır takınmış bir hain olarak söz ederler.

İnsanlarda genellikle zengin olduktan ve refaha erdikten sonra yeni arayışlar içerisine girme eğilimi vardır. Nitekim Hunlar da zenginleştikçe, refahları ve servetleri arttıkça, devletleri büyüdükçe ve güçlendikçe farklı arayışlar içerisine girdiler. Herkeste özellikle de Çin ipeklilerinden yapılmış elbiseler giymeye ve Çin yemekleri yemeye büyük merak uyanmıştı.

Fakat Çin kökenli vezir, bu gelişmeleri hiç tasvip etmiyor, hatta Türk Milletinin ve Hun İmparatorluğunun geleceği açısından çok tehlikeli buluyordu. Böyle yanlış bir yola girilmemesi, bu yanlışlıktan bir an önce dönülmesi konusunda Hun Hakanını da sürekli ve ciddiyetle uyarıyordu. Çin tarihleri bu olayı şöyle hikâye ederler:

“Çin prensesini Hun Hakanına gelin olarak götüren düğün alayına başkanlık eden Yüeh, (Hunlar'a) gitti. Hun Hakanının hizmetine girdi, vezir oldu. Hakan onu çok beğendiği ve takdir ettiği için aralarında iyi bir ilişki kurulmuştu. Bu dönemde Hunlar, Çinlilerin işlemeli veya işlemez, her türlü ipekli kumaşlarından çok hoşlanıyorlardı. Çin yemeklerini de çok beğenmeye başlamışlardı. Çinli vezir bunu görünce Hun Hakanına şöyle dedi: “Hunların bütün halklarını toplasanız Çin'deki bir ilin nüfusu kadar etmez. (Nüfus çokluğu bakımından) Çin, (Hunlar'dan) çok daha güçlüdür. Ayrıca onların yiyecekleri de giyecekleri de (Hunlarınkinden tamamen) ayrıdır. Bu sebeple Çin'de (yetişen ve yapılan) bu gibi mallara bağlanmak doğru değildir. Şimdi siz Hun Hakanı Majesteleri, geleneklerinizi değiştirip, Çin'de bulunan mallara sahip olmak isterseniz, Çin mallarının hiç olmazsa beşte birini satın almak zorunda kalacaksınız. Böylece Hun halkının hepsi (ihtiyaçlarını karşılayabilmek için) hep Çin'e bakacak ve Çin'in (ekonomik) etkisi altına gireceksiniz. Çin ipeklilerini alsanız ve elde etseniz bile, siz Hunlar çalılar, dikenler arasında hep at üzerinde dolaşan bir kavimsiniz. Bu ipekli elbiseler, elbette sizin şimdiye kadar giydiğiniz yün ve keçe elbiseleriniz kadar sağlam, dayanıklı ve (sizin yaşam şartlarınıza) uygun değil. Giysileriniz ve pantolonlarınız az zamanda çalılar arasında yırtılıp gidecektir. Yiyecek meselesine gelince; Çin yiyeceklerini elde etseniz bile, onlar az zamanda tükenip gidecekler. Bir kısmını siz yiyemeyip atacaksınız. Çünkü Çin yemekleri sizin kırmızı ve yoğurtlarınız kadar lezzetli ve sizin damak tadınıza uygun yiyecekler değildir.” (Dünden Bugüne Türk

Kültürünün GeliŖme ağları, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Türk Dünyası AraŖtırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 2001, sayfa 70-72).